

Santeri Junttila (Helsinki)

Lähtökielen sanansisäisten soinnittomien klusiilien edustus kantasuomen balttilaislainoissa: Osa II. Edustus kohdekielen pitkän tavuaineksen jäljessä

In this article I intend to prove that the word-internal Baltic tenuis consonants *k*, *t* and *p* after a long syllable appear as the single stops *k*, *t* and *p* in old Baltic loanwords in Proto-Finnic in all regular instances, to confirm that all Finnic geminate stops after a long syllable have arisen after the end of the contacts between Baltic and Proto-Finnic.

I will critically assess the Baltic loan etymologies which contain geminate stops *kk*, *tt* and *pp* after a long syllable, at which point most of such etymologies will be rejected, and either the long syllable or the geminate stop in the Baltic loanwords *kaikki*, *laukko* and *peikko* in Finnish, *malk* and *kurt* in Estonian, will be shown to be secondary. Vowel contraction, like in *kaikki*, will be claimed as a frequent source of Finnic *-ai-*. In the possible Baltic loanwords *haukkua*, *paukkua*, *ronkkua*, *harakka* and *peippo*, the geminate stop will be explained as onomatopoeic. The two historically geminated Baltic borrowings, South Estonian *kaugas* and *ärk'*, originate from more recent local contacts with Old Latgalian.

I will give more credible etymological explanations for 29 Finnic words, once claimed to be of Baltic origin. 18 of these explanations are already known, but I will specify the etymologies given to Finnish *aitta*, *seitti*, *vaikku* and Estonian *kärpima*, and support the origins of Finnish *karitta*, *riitta* and South Estonian *kirges* with new arguments. I will suggest new etymologies for 11 words: Finnish *haitta*, *karppa*, *kurpponen*, *liettä*, *porkkana*, Karelian *nautti*, Estonian *karp*, *paat*, Livonian *keṛk*, South Estonian *käo|kirg'* and *virp'*.

I will also present several cases, where words of different origin with similarities in both form and meaning have an influence on each other's phonological and/or semantic development.

Tämän artikkelin ensimmäisessä osassa (Junttila 2017) tarkastelin lähtökielen sanansisäisten klusiilien edustusta kantasuomen balttilaisissa lainoissa ensi tavun lyhyen tavuaineksen eli lyhyen vokaalin jäljessä. Osoitin, että lähtökielen sanansisäiset tenuiset *k*, *t*, *p* edustuvat tällöin kohdekielen geminaattaklusiileina *kk*, *tt*, *pp* kaksiteavuisissa, mutta yksittäisklusiileina *k*, *t*, *p* kolmitavuisissa nominivartaloissa.¹ Tällaisen substituutiosäännön löytyminen viittaa kantasuomen tavurakenteen pysyvyyteen balttilaiskontaktien kaudella. Vain harvalukuisissa verbivartaloissa klusiiliedustus horjuu. Lähtökielen sanansisäiset mediaklusiilit *b*, *d*, *g* edustuvat aina

1. Ensimmäisessä osassa jäi käsittelemättä sm. *jutta*, jolle ensinnä esitettyssä lähtömuodossa on konsonanttiyhtymä *-ngt-* (Ojansuu 1921: 8 ← lt. *jungtas* 'yhdistetty, iestetty'), mutta jolle sittemmin esitettiin myös hypoteettinen *-t*-llinen lähtömuoto **jutas* (Posti 1977: 263–264). Tältä lähtömuodolta puuttuvat tarkat baltoslaavilaiset vastineet, mutta periaatteessa sekin on mahdollinen ja tukee esittämiäni päätelmiä.

kohdekielen yksittäisklusiileina *k*, *t*, *p*, sillä soinnillisten klusiilien ominaispituus on lyhempi kuin soinnittomien.

Tässä jälkimmäisessä osassa pyrin osoittamaan, että kantasuomen balttilaislainoissa ei esiinny alkuperäisiä, lainautumishetken palautuvia geminaattaklusiileita pitkän tavuaineksen jälkeen: sekä lähtökielen mediat että tenuikset edustuvat siis yksittäisklusiileina *k*, *t*, *p*. Muita geminaattakonsonantteja kuin klusiileita ei balttilaislainoihin ole esitetty yhdessäkään kannatusta saaneessa etymologiassa (vrt. Junttila 2015b: 88–117), joten tämä osoittaisi, että kantasuomen sanavartaloitten konsonanteilla oli vielä balttilaiskontaktien aikaan eli keskikantasuomen kauden loppuun asti pituusoppositio ainoastaan lyhyen vokaalin jäljessä. Tällaisen rajoituksen tiedetään vanhastaan olleen voimassa uralilaisesta kantakielestä vähintään varhaiskantasuomeen asti (vrt. Lehtinen 2007: 56, 63).

Uralilaisesta kantakielestä periytyvästä sanastosta (vrt. Itkonen 1961: 66–69) poiketen balttilaislainoissa on jo keskikantasuomeen rekonstruoitavia (C)VVC- ja (C)VCC-tyypin ylipitkiä ((C)VC- ja (C)VV- eli pitkiä tavuja pitempiä) tavuja, sillä ainakin lainaetymologiat sanoille *rieska* < (kksm.) **reeska*, *siula* < **tinkla*, *raaja* < **rankja*, *taaja* < **tankja*, *ahdas* < **anštas* ja *varsta* < **varsta* vaikuttavat uskottavilta. Pitkän tavuaineksen jälkeisiä geminaattojakin esiintyi ehkä morfeeminrajoilla niin taivutuksessa, esim. *kansi* : part. *kant|ta*, kuin sananjohdossa, esim. *kattaa* < **kant|ta-*, *tuttava* < **tunt|ta-*, elleivät nämä ole konsonanttivartalon myöhempää analogista leviämistä. Kantasuomen *-ta*-johtimella on varustettu myös lukuisia vanhoja lainaverbejä, joista balttilaisperäisinä on pidetty sanoja *pettää* Koivulehto (2009: 96 < **pent|tä-* ← ba. **spend-*) ja *kiittää* (Liukkonen 1999: 75–76 < **keit|tä-* ← ba. **geid-*).

Lähden kuitenkin oletuksesta, että vartalonsisäiset pitkän tavuaineksen jälkeiset geminaatat tulivat kieleen vasta balttilaiskontaktien päätyttyä. Täten minun on pyrittävä kumoamaan kaikki balttilaisetymologiat, joihin niitä on rekonstruoitu. Morfeeminrajaisen geminaatan sisältävät verbit *pettää* ja *kiittää* jäävät tämän esityksen ulkopuolelle. Pidän lisäksi tarpeettomana käsitellä useimpia sellaisia etymologioita, joita ei ole kannattanut kukaan muu kuin niitten esittäjä. Kymmenien kannatuksettomien etymologioitten joukosta otan esille vain sanat, joille on balttilaisetymologiaa esitetty niin hiljattain, ettei niitten alkuperästä sen jälkeen ole ehditty mainita sanakirjoissa tai muussa tutkimuskirjallisuudessa.²

2. Artikkelini ensimmäisessä osassa käsitelin vain etymologioita, jotka väitöskirjassani (Junttila 2015b) olin luokitellut yleisesti hyväksytyiksi, kiistanalaisiksi tai vielä arvioimattomiksi. Tällä välin olen kuitenkin väljentänyt kriteereitä käsittelyyn otettaville etymologioille, sillä kaikkia aiemmin kannatettuja mutta kannatuksensa menettäneitä etymologioita ei ole uskottavasti kumottu. Näillä kriteereillä olisi lyhyen vokaalin jälkeisistä tapauksista mainittava, että balttilaislainaselitykset sanoille sm. *rata*, vi. *täkk* 'ori' ja li. *plaka* 'lude' on uskottavasti kumottu (Nieminen 1940: 381; Junttila 2014: 129; Junttila 2015b: 240) ja balttilaislainaselitystä todennäköisempi muu etymologia on esitetty sanoille sm. *katu* (GSI 63, 93 ← mru.), *sato* (Aikio 2014: 14–17 = md. ma. mns. ha.), *tosi* (Aikio 2015a: 3–5 = mns. ha.) ja vs. *pakal* (EEW ← ven.). Tutkimisen arvoisia olisivat kuitenkin vielä balttilaisetymologiat sm. *haven* ← lt. *šapas* 'olki; akana' (Hahmo 1990: 212), sm. *lattea* ← lt. *platus*, lv. *plats* 'leveä' (BFB 208–9) ja sm. *rapea* ← lt. *trapus* 'hauras, helposti mureneva, rapea' (Junttila 2015b: 220). Sm. *suka* on tässä käsiteltyjä balttilaislainoja vanhempi laina (Kallio 2009: 32–33), mikä voi liittyä sen yksittäisklusiiliedustukseen.

Kannatettujenkin balttilaisetyymologioitten joukossa on peräti 42 sanaa, joissa pitkän tavuaineksen jälkeen esiintyy vartalonsisäinen geminaattaklusiili joko yksinomaisena tai vähintään joissakin varianteissa. Tavutyypin suhteen ne jakautuvat tasan: 21 sanassa geminaattaklusiilia edeltää resonantti ja toisissa 21 sanassa pitkä vokaali tai diftongi. Käsittelen niitten etymologiat tässä järjestyksessä. Kokoan sekä aiemmin esitettyjä että uusia perusteita näitten sanojen balttilaisperäisyyttä vastaan. Eräille sanoille esitän uudet etymologiat.

I. Edustus resonantin jäljessä: yksittäisklusiilitapaukset

Balttilaislainaetyymologioissa ylivoimaisesti yleisin konsonanttiyhdyntäyppi on resonantti R {mnlr} + obstruentti K {ptksh}. Ei olekaan yllättävää, että ensimmäinen ja tähän mennessä ainoa esitetty balttilaislainojen tavarakennetta rajoittava sääntö koskee juuri niitä. Nikkilän (1982) germaanisista lainoista käsittelevässä artikkelissansa esittämän äännerakennekriteerin mukaan alkuperäisen likvidan jälkeisen geminaatan sisältäviä sanoja ei voi pitää vanhoina balttilaislainoina. Vasta alempana tässä artikkelissa osoitan saman säännön pätevän kaikkiin pitkän tavuaineksen jälkeisiin aseisiin.

Keskikantasuomen ensi tavun resonanttia seuraa yksittäisklusiili (nykykielten asuihin ovat sittemmin vaikuttaneet astevaihtelu ja *ti > ci > si* -muutos) 99 sanassa, jolle on esitetty ja kannatettu balttilaista lainaetyymologiaa. Varmasti balttilaisperäisiä näistä ovat sm. *angervo*, *ankerias*, *arta*, *elki* ~ *elje*, *hammas*, *hanko*, *helle*, *härkä*, *irta-*, *kampi*, *kannel*, *karve*, *kelta* (⇒ *keltainen*), *kinnas*, *kirpeä*, *kirsi*, *korsi*, *lenko* 'kaari', *lunki* ~ *lunka*, *morsian*, *mäntä*, *märkä*, *orsi*, *rampa*, *rentiä* 'kahlata, rämpiä', *räntä*, *salko* (oik. ← *esiba*.), *sampi*, *silta*, *särky*, *talkoot*, *temmata*, *varras*, *varsi*, *vinka* 'häkä', *virka* 'ansarivi', *virpi* 'oksa', *virsi*, *virta*, ve. *bārbītada* ~ li. *vērbikšy*³ 'kehrätä', vi. *kild* 'lastu' (? = sm. *kelle*), *vingerjas* 'mutakala, iso kivennuoliainen' ja vs. *vang* 'joenmutka' sekä ainakin jotkin sanoista sm. *hintā*, *hirsī*, *karsina*, *karta*, *kerta*, *kinner* ~ *kinttu*, *kärvetä*, *lampi*, *lanko*, *lumme*, *lännys*, *parta*, *perkele* (? ~ vi. *põrgu* 'helvetti'), *portimo*, *päntä* 'pesue', *ranne*, *ranta*, *sammās*, *suunta*, *särpiä*, *varpa*, vi. *kurb* 'surullinen', *talb* 'kiila', *vārb(lane)* 'varpunen', li. *māndryks* 'mäntä, mela' ja vs. *läng*

3. Käyttämäni liivin ortografian neljä kirjaliivistä eroavaa piirrettä mainitsen väitöskirjassani (Junttila 2015b: 40). Huomattavin on *y* ensitavun suppean lavean taka- tai keskivokaalin sekä jälkitavujen redusoidun vokaalin merkinä, kuten runoilija Kēmpi Kārlilla, mutta toisin kuin kirjakielessä, jossa sen sijalla on *ō*. Kirjakieltä lukiessa vaikeuksia tuottaa *ō*-kirjaimen erottaminen yhtä lailla yleisestä pitkän vokaalin merkistä *ō*.

'hunajankerääjän työkalu'. Lisäksi kumottuja tai paremmalla selityksellä korvattuja lainaetymologioita on esitetty 30:lle äännerakenteeltaan vastaavanlaiselle sanalle.⁴

Tuoreita, toistaiseksi arvioimattomia balttilaisetymologioita on esitetty sanoille sm. *kylki* ← ba. **kulkV*- (Junttila 2015b: 212) ja vi. *hargnema* 'haarautua' ← lt. *žergti* (Junttila & al. 2015). Uutta alkuperänselitystä ehdotan aiemmin etymologioimattomalle sanalle sm. ka. *kirki*, vi. *kirg* 'kiima, lemmenkiihko; himo, halu', vs. *kirg'* 'kipinä; liekki', li. *ķireg* 'kipinä'. Sanan vanhimmaksi merkitykseksi osoittautuu jo Hakulisen (1933) tutkielmassa konkreettinen 'kipinä', jolle on ilmiselvää lainalähde balttilaisella taholla: lv. *dzirksts*, *dzirkstele*, (murt.) *dzirkste* 'kipinä' (< kba. **gir-k*-). Latvian sana kuuluu indoeurooppalaisessa kielikunnassa laajaan palamiseen ja lämpöön liittyvään sanapesyeeseen: lt. *garas* 'höyry; himo, kiihkeys, into, ahkeruus' mksl. *gorbmu* 'palaa', *пожаръ* 'palo', lat. *formus* 'lämmin', ru. *varm* id. (LEW s.v. *garas*).

Kaksi uutta etymologiaa on hylättävä. Däbritzin (2015: 15–16) oletuksen sm. *renta* 'suhde' ← lt. *rinda* 'jono, rivi' vokaaliedustukselta ksm. *en-* ← ba. *in* puuttuu paralleeli. Vaban (2015) etymologiassa vs. *sirdus* : -*ō* 'kimppu pellavia t. hamppuja köyden valmistamiseksi' ← lt. *skiedra* 'lastu, päre' ongelmana ovat sekä muoto että merkitys (odottaisi muotoa ***kōdyr* ~ ***kōtr*).

Kaikkiaan 20–33 sanan balttilaisessa lähtömuodossa⁵ on soinniton klusiili: sm. *hanko* (← **šank|a* ~ -*ā*), *helle* (← **šilt|is*), *hintä* (? ← **šimt|a*), *irta-* (← **irta-* ellei soinnillinen **irda-*), *kampi* (← **kamp|ija*), *kannel* (← **kantl|ē*), *karve* (← **kerp|ē*), *kelta* (← **gelt|ā*), *kinner* (? ← **kink-*), *kirki* (← **girk-*), *kirpeä* (← **kirp-* ellei soinnillinen **skirb-*), *korsi* (← **kart|ija*), *kylki* (? ← **kulk-*), *lampi* (? ← **klamp-*), *lenko* (← **lenk|a* ~ -*ā*), *lunki* ~ *lunka* (← **lunk|a*), *morsian* (← **mart|ijā*), *mäntä* (← **ment|ē*), *märkä* (← *merk|a* ~ -*ā*), *perkele* (? ← **perk|ūn|as*), *portimo* (? ← **spart|eiv|ā*), *päntä* (? ← **pent|ē*), *ranta* (? ← **kranta*), *räntä* (← **drengta*), *silta* (← **tilt|a*), *suunta* (? ← **sunt|ā*), *talkoot* (← **talk|ā*), *temmata* (← *temp|ja-*), *varpa* (? ← **varp-*), *virta* (← **virt|a* ~ -*ā*), ve. *bärbītada* ~ li. *vērbikšy* (← **verp|ja-*), vi. *kild* (← **skilt|ija*) ja li. *mändryks* (? ← **ment|ur|ē*).

4. Kaikkiaan 20 sanan väitetty balttilaisperäisyys on uskottavasti kumottu tutkimuskirjallisuudessa (sm. *ilta* Rédei 2000: 227, *kalpa* Junttila 2015b: 214, *karsi* Junttila 2015b: 200, *kartano* BFB 153, *karvas* 'vene' Junttila 2016a: 139, *kuontalo* Setälä 1893: 203–204 ja Mikkola 1894: 130, *lintu* Rédei 2000: 228, *länsi* Nikkilä 2001: 398, *panki* Setälä 1915: 78–80, *ranget* Junttila 2012: 281, *runko* Koivulehto 1997: 13, *särki* Junttila 2012: 271, *tarpa* Junttila 2012: 270, *turku* BFB 12, *valkea* Linde 2007: 179, *vannas* Junttila 2016a: 139, va. *vonka* 'aalto' Linde 2007: 179, vi. *kōngema* 'oikaista koipensa' Junttila 2016b: 469, *urg* 'pesäkolo, pesäluola' Junttila 2011: 106 ja *vend* 'veli' Junttila 2015b: 182) ja lisäksi 10:n sijalle on esitetty parempi etymologia (sm. *haltia* Karsten 1943–44: 103 ← germ. t. Mägiste 1956: 7 ← *hallita*, *kaltainen* Kettunen 1934: 172 ~ *kallas*, *karpio* BFB 183 ← sl., *karsia* Koivulehto 1971c ← germ., *kurko* Aikio 2009: 189–191, *kärpänen* Lindström 1852: 52 = md. ma., *kärväs* Koivulehto 1971b: 585–592 ← germ., *parsi* Aikio 2015b: 63 = mns. ha., *ranka* Saxén 1895–98: 206 ← sk. t. Toivonen 1919: 106 ← germ., *vinka* 'koukku' Aikio 2009: 176–178 ← saa.).

5. Kaikki lähtömuodot ovat kantabaltin sanojen tai sanankantojen summittaisia rekonstruktioita. Useimpien vastineet nykyisissä baltoslaavilaisissa kielissä merkityksineen on mainittu väitöskirjassani (Junttila 2015b). Tässä en käsittele näitä klusiiliedustuksen kannalta enimmäkseen ongelmattomia etymologioita enempää.

Yksittäisklusiiliedustuksen runsaus tukee Nikkilän kriteeriä. Sitä ei kuitenkaan ole sovellettu balttilaislainaetymologioita arvioitaessa. Kuudessa balttilaislainana pidetyssä itämerensuomen sanassa ja yhdessä vielä arvioimattomassa etymologiassa (vahvan asteen) yksittäisklusiili vaihtelee (vahvan asteen) geminaatan kanssa kielittäin tai murteittain, ja peräti kolmessatoista balttilaisperäisenä pidetyssä sanassa sekä kahdessa vielä arvioimattomassa etymologiassa näyttää olevan yksinomainen geminaattaedustus (vahvassa asteessa; kaikki alla käsitellyt muodot on ryhmitelty vahvan asteen mukaan). Eräissä näistä sanoista geminaattaa vastaa balttilaisella taholla suorastaan soinnillinen klusiili. Alla käsittelen ensin vaihtelutapaukset ja niitten jälkeen sanat, joissa geminaattaklusiili näyttää vastaavan balttilaista klusiilia.

2. Edustus resonantin jäljessä: vaihtelutapaukset

Vaikka vain kuudessa kannatetussa ja yhdessä arvioimattomassa balttilaisetyologiassa on kvantiteetiltaan horjuva klusiiliedustus, mahtuu ryhmään morfologian tasolta katsottuna monenlaisia vaihteluita, joitten taustalla vaikuttavat useat eriaikaiset muutokset kielen eri tasoilla. Käsittelen ensin luonteeltaan onomatopoeettiset sanat sm. *harakka*, li. *keřk* 'kotisirkka' ja sm. *ronkkua*, sitten adjektiivit sm. *synkeä* ja vi. *kurt* 'kuuro' ja lopuksi etymologisesti ongelmallisimmat sanat *malka* ja *kurpponen*.

ly. ve. *harag*, va. *araga*, li. *aragys* ~ sm. ink. ka. *harakka*, vi. *harakas*, vs. *harak* ← lt. *šarka* id. (Donner 1884: 266)

Eniten muusta ryhmästä poikkeaa *harakka*, jossa resonantin ja klusiilin väliin näyttää ilmestyneen vokaali vailla vastinetta lähtökielessä. Syynä lienee fonologinen l. onomatopoeettinen l. ikoninen nativisaatio: kba. **šarkā* on jo lainautuessaan saanut linnun ääntä jäljittelevän kolmitavuisen asun kksm. **šaraka*, jonka klusiili on kantasuomen kauden jälkeen kielittäin pidennyt säästyäksensä sanan ikonista asua uhanneelta toisen ja kolmannen tavun välisten klusiilien säännönmukaiselta kadolta tai heikkenemiseltä *-k- > -j- ~ -v-* eli ns. suffiksaaliselta astevaihtelulta (Junttila 2015b: 143).

Samankaltainen pääte-edustus on toisessakin linnunnimessä: sm. *kajakka*, vi. *kajakas*, vs. *kajak* ~ sm. *kajava*, *kajaa*, *kajaja* ym., ly. ve. *kajag*, va. *kajaga*, li. *kajag*. Lyydissä, vepsässä, vatjassa ja liivissä, joissa ”suffiksaalinen astevaihtelu” ei uhanut kantasuomen yksittäis-*k*-n klusiiliutta, edustuu alkuperäinen lyhyt klusiili, kun taas suomen murteissa, virossa ja etelävirossa sana on mukautunut yleiseen *kkA*-nominijohdostyyppiin: vrt. sm. *mustikka*, ink. ka. *mussikka*, ve. *muštik*, va. *musikaz*, *musikka*, vi. *mustikas*, li. *muškys*, vs. *mustik* (← *musta*, vrt. SSA). Virossa tähän tyyppiin ovat siirtyneet myös eräät puunnimet, kuten balttilaisperäinen **kataka* > vi. *kadakas* ~ sm. *kataja*, *katava*, ink. *kattāja*, ka. *kataja*, ly. *kadai*, ve. *kadağ*, *kadag*, va. *kataga*, li. *kadag*, vs. *katai*, mutta suomessa ja etelävirossa mukautuminen on

tapahtunut vain linnunnimissä, joissa *-k-n* säilyttämiselle on ollut selvä äänteellinen motivaatio.

vs. *kirges* 'torakka' ~ *käokirg'* 'leppäkerttu' ~ li. *kerk* 'kotisirkka'
 ← lv. *circenis* 'sirkka' (Penttilä 1938: 495)

Paitsi lintujen, myös sirkkojen, heinäsiirkkojen ja hepokattien nimityksille on tyypillistä ääntä jäljittelevä alkuperä sekä äänen ja nimityksen välisen yhteyden säilyttämään pyrkivä ikoninen nativisaatio. Joko onomatopoeettista alkuperää tai sekundaaristi onomatopoeettisia ovat sekä sm. *sirkka* ja *kilkki* itämerensuomalaisine vastineineen että liettuasta tavattavat sirkkan ja muitten sirittävien hyönteisten nimitykset *čirkšlys*, *kirklys*, *kurklys*, *parplys*, *svirplys* ja *turklys*. Sekä balttilaisissa että itämerensuomalaisissa kielissä niitten käyttö on laajennut koskemaan myös kilkkejä, sirkkoja ulkoisesti muistuttavia äyriäisiä. Molemmat merkitykset on tavattu myös liivin sanalta *kerk*, Sal. *ķirik* < mksm. **kirkki* (ksm. *i* > li. *e* / *r*, Kettunen LW: xxiv). Se ei voi olla peräisin lätin sanasta *circenis* 'sirkka', sillä siinä ei edustu ristiretkiajan edelle ajoitettu latvian ääntenmuutos *k* > *c*. Ei myöskään ole mitään syytä olettaa näin suppealevikkisen sanan lainautuneen balttilaiselta taholta aiemmin, sillä se selittyy itämerensuomessa laajalti levinneitten sanojen *sirkka* ja *kilkki* kontaminaationa. Kontaminaatiot ovat tyypillisiä onomatopoeettiselle sanastolle.

Liivin sanan balttilaisesta etymologiasta on haettu tukea myös eteläviron sanojen *kirges* 'torakka' ja *käokirg'* 'leppäkerttu' alkuperän selittämiseksi (Koponen 1998: 102). Ei ole kuitenkaan mitään näyttöä siitä, että sirkkankaltaisen sirittävän hyönteisen nimi olisi siirtynyt torakalle, saati leppäkertulle. Syöpäläisinä esiintyvät torakat ovat alkuaan trooppisia lajeja ja levinneet pohjoiseen lähinnä sotajoukkojen mukana (Huldén 2008: 31–36). Niinpä torakan nimitykset ovat koko Euroopassa nuoria ja usein alkuperältään pejoratiivisesti käytettyjä etnonyymejä. Myös vs. *kirges* ~ *kirges'* ~ *kirgets'* ~ *kirgats'* palautuu venäjän Pihkovan murteen sanaan *күргүз* 'kirgiisi, kazakki; torakka' (Blokland 2005: 115). *Kirges* on *-sE-* < **ksE-* vartaloinen nomini, joita ei balttilaislainoissa ole.

Myös sanojen *kirges* ja *käo|kirg'* (: *-kire*) keskinäinen yhteys on sekundaari. Käkeä (vs. *kägo* : *käo*) ja leppäkerttua yhdistää ainakin se, että molemmat on kansanuskumuksissa liitetty kuoleman enteisiin.⁶ Leppäpirkon itämerensuomalaisia nimeämismotivaatioita ryhmiteltyt Kustaa Vilkuna (Juvas & Vilkuna 1935: 204–205)⁷ liittää lastenloruissa yleiseen leppäpirkon lennosta ennustamiseen sen karjalaisen nimen *arboilindu*.

Sanan *käo|kirg'* alkuperää valaisevat synonyymit *käo|kiräs* (: *-kiräse*), *käo|kiri* (: *-kirä*) ja *käo|lehm* (: *-lehmä*). *Kiräs* merkitsee kaksi- tai useampiväristä lehmää ja *kiri* kuviota (VES). Vilkuna (mts. 197–198) mainitsee ne motivaation 'kirjava'

6. 'Käkeen' saattaa jotenkin kuulua myös sm. *kännä*, *kännö* 'leppäkerttu'.

7. Viitteistä Huldénin ja Juvaksen & Vilkunan teoksiin kiitän tämän artikkelin nimetöntä vertaisarvioijaa.

alla. Leppäpirkon huomiota herättävä väritys onkin mitä luontevin nimenantoperuste. Lehmään taas liittyvät myös suomen murteitten *jumalanlehmä*, *ukoinlehmä* ja *lehmänpaimen* sekä eteläviron *taivaäti lehm* (mts. 200–203). Täplikkäitä, parvina liikkuvia ja ”laiduntavia” leppäkerttuja on voitu kutsua ’käen karjaksi’. Paljon vaikeammalta tuntuisi löytää syy nimittää niitä ’käen sirkoiksi’ tai ’käen torakoiksi’. Muodon *käokirg’* taustalla on varmaankin *käokiri*, jolloin uuden muotovariantin motivaationa on ollut leppäpirkon kiiltävän punaisen kuoren herättämä sekundaari assosiaatio sanaan *kirg’* ’kipinä’.

sm. *rankua*, *ränkyä* ~ *ronkkua* ← lt. *krankti* ‘vaakkua; korista, kuorsata’
(Kim 2015: 136–138; ennen arvioimaton etymologia).

Toisin kuin yllä käsitellyt lintujen ja sirkkojen nimet, tämä sanue on myös nykykäytöltään onomatopoeettinen. Siihen kuuluvat sm. (itämurteet) *rankua* ’raakkua; mankuu’, (suomen itämurteista vepsään) *ränkyä* ’karjua, rääkyä, parkua’ ja (suomen itä- ja pohjoismurteitten sekä karjalan) *ronkkua* ’raakkua’. Samaa alkuperää voi olla myös vi. *ronk*: *rongu*, li. *kronk* ’korppi’, joka käytöltään kuuluu jo normaalisanastoon kuten vaikkapa sm *harakka*.

Onomatopoeettisesti käytettyjen sanojen kulkeutuminen kielestä toiseen on mahdollista siinä missä muunkin sanaston. Kieleen juurruttuaan ne yhtäältä pyrkivät säilyttämään ikonisuutensa vastustamalla sitä uhkaavia äänne muutoksia kuten *harakka* (ikoninen nativisaatio). Toisaalta onomatopoeettiset sanat ovat yleensä merkitykseltään affektiivisia ja pyrkivät myös säilyttämään affektinsa omaksumalla kielellä tuoreita ja ilmaisuvoimaisia fonotaktisia piirteitä (affektiivinen alienaatio), joihin itämerensuomessa ovat kuuluneet (C)VRKKV-tavurakenne (*ronkkua*), *i*-vartalo (vi. *ronk*) ja sananalkuiset konsonanttiyhtymät (li. *kronk*). Niinpä verbipesyeen *rankua*, *ränkyä* ja *ronkkua* äänteellinen variaatio on täysin odotuksenmukaista ja osoitus pikemminkin pitkästä kuin lyhyestä historiasta. Koska onomatopoeettisten lainojen tutkimusta on tehty varsin vähän, ei tämänkään etymologian todennäköisyydestä ole paljon enempää sanottavissa.

sm. *synkeä*, ka. *synkie* ~ sm. *synkkä* ← lt. *sunkus* ’raskas’ (Uotila 1992: 171–172)

Konsonanttivaihtelun selitys adjektiiviparissa *synkeä* ~ *synkkä* on ilmeinen. Kymmenillä itämerensuomen adjektiiveilla on rinnakkaiset variantit, joista toinen on muodostettu ikivanhalla *etA*-johtimella ja toinen nuoremmalla *kkA*-johtimella (Rauhala 2014). Vanhana balttilaislainana adjektiivi on kuulunut jo kantasuomeen, joten **sünketä* > *synkeä* on sen ensisijainen asu ja *synkkä* selittyy myöhemmän morfologisen uudelleenahmottamisen ja siitä johtuneen suffiksinvaihdon tulokseksi (Junttila 2015b: 142).

SSA:n mukaan ”merk. ja käyttöyhteydet ovat siinä määrin läheisiä ja synonyymisia sanoille *sankka*, *sankea* (esim. merk:n ’raskas’ perusteluina esitetyt itämurt. esimerkit *synkkä savu*, *s. sumu* sekä merk. ’tiheä (metsä)’), että kyseessä voi yhtä

hyvin olla näiden etuvok. variantti”. Koska itämerensuomessa ei tunnetusti esiinny mitään säännöllistä, äännevuoksesta syntyynyttä *a ~ ü* -vaihtelua, on SSA:n mainitsema ”varianttisuus” tulkittava synkroniseksi. Adjektiivin *synkeä* alkuperää voi ”variantin” *sankea* olemassaolo selittää vain siltä osin, että aiempi perintösana on balttilaista adjektiivia muodoltaan ja merkitykseltään läheisenä tukenut sen lainautumista ja juurtumista kieleen (vrt. Kulonen 1996: 30–31).

ve. *kurdiž*, va. *kurre* ~ vi. *kurt*, vs. *kurt'* ’kuuro’ ← lt. *kurčias* id. (GSI 80)

Adjektiivi *kuuro* näyttää olleen erittäin ekspressiivinen päätellen kaikesta epäsäännöllisestä äännevaihtelusta, jota sen merkitysvastineilla on itämerensuomessa ja balttilaisissa kielissä: sm. *kuuro* ~ *kuurne* ~ *kuurnes* ~ *kuurna*, ka. *kuurnis* (*kuurnehe-*) ~ *kuurneh* ~ *kuurnis* ~ *kuunis*, ly. *kuurniz* ~ *kuurniš*, ve. *kurdiž* (: *kurdho-*), va. *kurrō* (: *kurtōō-*), vi. *kurt* (: *kurdi*), vs. *kurt'*; lv. *kurlis* ~ *kurls* ~ *kurns* ~ *kursls* ~ lt. *kurčias* ~ *kurtas* (SSA). Kuten jo Setälä (1891: 310) on ehdottanut, vepsän ja eteläisen itämerensuomen muodot (paitsi li. *kurli* ← lv. *kurls*) palautuvat varmaankin *rt*:lliseen balttilaiseen lähtöasuun, muut pohjoiset muodot *rn*:lliseen. Tämä ei kuitenkaan selitä pois kaikkea äännevaihtelua. Ensinnäkin suomen *kuuro* ei ole mitenkään säännönmukainen: ainakin lounaismurteissa odottaisi ***kurn*-alkuista muotoa, jossa *u* ei ole pidennyt, kuten idempänä on *rn*-yhtymän edellä käynyt. *Kuuro* voi olla lainaa niistä livvin murteista, jossa *rn* > *r* pitkän tavun jälkeen on säännöllinen äännekehitys (Kalima 1923–24b: 165).

Toisaalta *-rt*-muoto on säilynyt odotuksenmukaisessa asussa vain vepsässä ja vatjassa. Niitten vastine virossa olisi **kurre(s)*, kun taas vi. *kurt* ja vs. *kurt'* palautuvat asuun **kurtti*. Mitään sopivaa lainanlähdettä viron ja eteläviron muodoille ei löydy – esimerkiksi lätissä ei ole (ME:llä) **kurt*-alkuisia muotoja – joten ainoaksi selitykseksi jää suffiksinvaihto jonkin tai joittenkin *-tti*-päätteisten sanojen vaikutuksesta. Ainoa sopiva vaikutuslähde on viron, vatjan ja inkeröisen **kurtta*-kantainen verbi, jolla on kahdenlaisia merkityksiä: yhtäältä ’valittaa’, toisaalta ’lakastua, surkastua, riutua’: ink. *kurttaa* ’valittaa; kärsiä’, va. *kurttaa* ’valittaa; riutua, surkastua’, vi. *kurtma*, *kurtama* ’valittaa’ ~ *kurtuma* ’surra’, *kurtuma* ~ *kurtama* ~ *kurtima* ~ *kurptuma* ~ *kurduma* ’laihtua, lakastua, näivettyä, surkastua; sammua’. Kuurous on varmaankin yhdistetty fyysisen näivettymisen ja surkastumisen merkityksiin, liittyhän kuuroutuminen useimmiten vanhuuden vaivoihin. Hanilan pitäjältä on kirjattu *kurtuma* myös merkityksessä ’kuuroutua’, mikä osoittaa ’kuuro’ ja ’kärsiä, surkastua’ -sanueitten vaikuttaneen toistensa merkitykseen. Täten äänneellinenkin vaikutus on todennäköinen.⁸

Vaba (2004) tarkastelee ’kärsimistä, surkastumista’ ym. merkitseviä muotoja erillään ’valittamista’ merkitsevistä ja on esittänyt niille balttilaisen etymologian,

8. Häädemeesten *kurtuma* ’surra’ ja Keilan *kurptuma* ’heiketä’ lienevät puolestaan saaneet äänneellistä ja merkitysvaikutusta adjektiivilta *kurb* ’surullinen’, pohjoisviron itäosassa tavallinen *kurtuma* ’sammua’ taas verbiltä *kustuma* ’sammua’.

joka ei kuitenkaan ole saanut kannatusta. Ehdotuksessa onkin äänteellinen ongelma, oletettujen lähtömuotojen *skurd- > lt. *skursti* 'riutua, kituuttaa' ja *gurd- > lt. *gursti* 'heiketä; pilaantua; menehtyä' soinnillinen klusiili. Vaba kuitenkin mainitsee samassa yhteydessä venäjän Nižni Novgorodin murteesta tavatun verbin *kurtat* 'sairastaa, olla sairaalloinen', jolla on vastine myös serbokroaatissa, *krtav* 'kuihtunut, surkastunut, näivettynyt'. Samaa kantaa ovat Vasmerin (REW) mainitsemat ven. *корпеть* 'tuntea kipua; toivoa hartaasti', srb-kro. *krtiti* 'kiusata, rääkätä' ym. Muinaisvenäjän tasolla verbivartalo palautuu muotoon **кърpm-*. Ilmeisesti juuri tämä on kummankin eteläisen itämerensuomen **kurta*-kantaisen verbin lainanlähde.⁹ Luultavasti 'kivun kärsimisen' lähtömerkityksestä on kehittynyt sekä 'surkastua, riutua' että 'toivoa hartaasti, valittaa' jo lainanantajakielessä.

sm. *malka* ~ vi. vs. *malk*, vi. *malakas*, li. *mālka* ← lt. *malka* 'halko, polttopuut, halkopino' (Donner 1884: 267)

Suomen *malka* on kirjattu kaikilta murrealueilta. Valosen ja Vuoriston (1994) mukaan "malat olivat pienehköjä, pyöreitä kuusen ja männyn runkoja, jotka asetettiin tuohikatolle painoksi estämään tuohilevyjen käpertymistä ja tuulessa paikoiltaan siirtymistä. Ne ladottiin vieretysten katon poikkisuuntaan harjalta räystäälle." Suomen sanalla on rinnakkaismuoto *malko*, jonka ohella on Kärämäeltä kirjattu kokonaan klusiiliton muoto *malo*, joka lienee sekundaarinen heikon asteen yleistymä. Sana on yleisitämerensuomalainen, mutta viron (*malk*), eteläviron (*malk*) ja liivin (*mālka*) muodoissa yksittäisklusiilin sijalla on (kaikkien näitten kielten ortografioissa -k-lla merkittävä) geminaatta. SSA:n mukaan sana merkitsee kaikkialla itämerensuomessa sekä tuohi- tai olkikaton että heinäsuovan tai -keon painopuuta. Suomesta mainitaan myös merkitys 'salko', lyydistä 'pellavalikopuu', vepsästä 'uppotukki', virosta 'kalikka, kurikka' ja liivistä 'riuku'. Pohjoissaameen sanasta on lainautunut *mälga* 'nuori mänty, jossa on runsaasti pintapuuta' ja ruotsin murteisiin *malkko* 'katto-malka'. Suomen sanasta on johdettu vielä työvälineen nimi *malkuri* 'suuri leveäteräinen kaira, jolla tehdään reikiä malkoihin ja hirsisiin' sekä edelleen yleinen adverbi *ylimalkaan* 'yleensä, ylipäänsä'.

Donnerista (1884: 267) lähtien on *malkaa* pidetty vanhana balttilaisena lainana. Rinnastuksessa on kuitenkin semanttinen ongelma, jonka on nostanut esiin vain Nieminen (1963: 234–235). Latvian *malka* tarkoittaa nimittäin ainoastaan halkoa, lietuan *malka* lähinnä halkopinoa tai metaforisesti muutakin pinoa. Muinaispreussin *malko* (kirj. *nalko*, Grunau 43) on käännetty 'Holz', mutta luultavasti senkin merkitys on ollut juuri 'halko', sillä balttilaisen sanan etymologia liittyy Fraenkelin (LEW) mukaan halkaisemista merkitsevään verbiin: "Am glaublichsten scheint mir Jägers' Anknüpfung 24 von lit. *malka* etc. an lett. *smalks* 'fein, subtil, in kleinen Teilen', dazu

9. Itämerensuomessa on kolmaskin **kurta*-kantainen verbi, joka kuitenkin esiintyy vain liivissä ja eteläviron Mulkin murteessa: li. *kurtty* : *kürtab*, Sal. *kurt* : *kürtub* 'pysyä, asettua aloilleen', vs. M *kurtma* : *kurda*- 'pysyä, jäädä'. Kettunen (LW 168) esittää sen mahdollisena lainana lätin verbistä *kurt* : *kuŗa* 'tehdä tuli'. Mahdollisesti Kettunen on tässä ajatellut lähtömerkitystä 'leirytyä', mutta lainaverbiin tulisi tällöin muodon selittämiseksi liittää itämerensuomalainen kausatiivijohdin -*ttA-*, joka taas sopii huonosti lainan intransitiiviseen merkitykseen.

lit. *smulkus* ‘fein, dünn’ usw. Jegers verweist an der Hand einer Belegstelle darauf, daß lett. *malka* fast immer von zerspaltenem Holz gebraucht wird.” Kattomalka taas saatiin pienestä puusta joko halkaisemalla tai vain oksimalla. Ei tunnu järkeenkäyvältä, että kokonaisesta ohuesta rungosta saatua painopuuta tai riukua merkitsemään olisi lainattu halkoa tarkoittava sana. Itämerensuomessa vain liivin *mālka*-sanalla on lisämerkitys ’halko’, joka selittyy myöhäisenä lättiläisvaikutuksena.

Nieminen (mt.) ehdottaa, että *malka* on lainautunut jostain balttilaisen sanan johdoksesta, ja tuo esimerkiksi liettuan sanan *malksna* ’paanu’, vrt. *malksnų stogas* ’paanukatto’. Nieminen siteeraa Gimbutasia, jonka mukaan baltit käyttivät kattomateriaalinansa alun perin kaarnaa, sittemmin lautoja. Paanu ei kuitenkaan ole kaarnanpala eikä lauta, vaan VRS:n sanoin ”paksuhko, joko lauta-aihiosta tai rungosta lohkomalla, veistämällä, sahaamalla tai höyläämällä valmistettu kattamiseen tarkoitettu jäykkä puukappale, joka on muotoiltu kiilamaiseksi siten, että se paksunee näkyville tulevaa kärkeä kohden.” Näin on ymmärrettävää, että paanun nimitys liettuassa on johdettu halkoa tarkoittavasta sanasta. Kattomalka taas ei ole osa katteen rakennetta niin kuin paanu paanukatossa, vaan toimii ainoastaan rakennetta koossa pitävänä painona. Paanun nimityksen metaforinen siirtymä kattomalan nimeksi ei ole kronologisestikaan uskottavaa, sillä paanukatton rakentaminen vaatii enemmän työtä ja kehittyneempiä työvälineitä kuin malkakaton. Valosen ja Vuoriston (1994) mukaan ”*paanu* sanan esiintyminen ensin Länsi-Suomen murteissa osoittaa tämän taidon tulleen Ruotsin kautta [ru. *spån*] kirkollisen kulttuurin mukana”.

Malan alkuperä löytynee seuraamalla balttilaisia johdossuhteita aivan vastakkaiseen suuntaan. Fraenkelin mainitsema lv. *smalks* ’hieno, ohut, hienostunut’ sopii hyvin itämerensuomen sanan lähtömuodoksi, ovathan malat pienehköjä, ohuita runkoja. Tästä sanasta on voinut kantasuomeen lainautua **malka* ’ohut (puunrunko)’, josta kielialueen eteläosassa on suffiksinvaihdon kautta syntynyt **malkka* ennen sanan substantiivistumista (vrt. **sünketä* > *synkkä* yllä). Suffiksinvaihdon kautta on muodostunut myös pohjoisviron *malk*-sanän synonyymi *malakas*.

Selitys on siltä osin hypoteettinen, ettei sanan adjektiivisesta käytöstä ole mitään näyttöä. Oletetun **malkka*-adjektiivin johdos voi kuitenkin olla Kymenlaakson murteen *malkaista* ’laimentaa (lääkettä)’ (Kymi), ’laimentaa (väkevää kahvia t. viinaa)’ (Virolahti), ’ohentaa (velliä)’ (Elimäki), ’laimentaa, heikentää (makua tai vaikutusta)’ (Anjala, Elimäki, Vehkalahti), ’(tupakka) vähentää ruokahalua’ (Kymi), ’(tuuli) viilentää (hellettä)’ (Elimäki, Sippola), ’(aurionpaiste) leudontaa (pakkasta)’ (Lapinjärvi), ’auttaa, tulla neuvoksi’ (Kymi, Valkeala). Näyttää todennäköiseltä, että *malkaista* on muodostunut merkityksessä ’ohentaa’. Tämän perusmerkityksen abstraktis-pejoratiivisia jatkokehittymiä saattavat olla myös harvinaisehkot, Hämeestä ja Laatokan Karjalasta kirjatut merkinnät *malkaista* ’karkottaa’ (Eräjärvi; ilman lauseyhteyttä kirjattuna kenties väärintulkinta), ’halveksia’ (Hattula), ’masentaa, aliarvioida, halveksia’ (Akaa), ’lannistaa’ (Parikkala) ja ’harmittaa’ (Kirvu; myös *malkoa* ’vaivata, harmittaa’) ehkä myös Keski-Suomesta ja Länsi-Savosta muistiin pantu *malkuttaa* ’kaivella mieltä, harmittaa’.

sm. *kurponen* ~ *kurpponen* 'tietynlainen kenkä' ← lt. *kurpė*, lv. *kurpe*,
pr. *kurpe* 'kenkä' (Donner 1884: 269)

Erilaisia varrettomia, usein huonoja jalkineita merkitsevässä suomen murteitten sanassa *kurpponen* ~ *kurponen*, *kurpunen* näyttää geminaatta olevan ensisijainen. Nikkilä (1982: 254) on pitänyt sitä tässäkin sanassa pidentymän tuloksena, mutta Nikkilän ja SSA:n mainitsemat yksittäiskonsonanttiset muodot on tavattu vain Jusleniuksen ja Lönnrotin sanakirjoista. Ne edustanevat heikkoasteisia, sittemmin hävinneitä tai peräti konstruoituja lounaissuomalaisia asuja (< **kurppojnen*). Murteista on merkitty muistiin asut *kurpponen*, *kurpokas*, *kurppo*, *kurppunen*, *kurpukka*, *kurppa*, *kurppana*, *kurppanen*, *kurppi* ja *kurpikas*. Sana kuuluu lähinnä suomen itä- ja pohjoismurteisiin sekä inkeroiseen: lisäksi viron koillisrannikkomurteesta tavataan *kurpakingat*, jossa *-rp-* on mksm. *-rpp-*:n säännönmukainen vastine. Kreevinin *kurppa* ja liivin *kurp* taas ovat peruskäsitteitä merkityksessä 'kenkä', joten niitä on syytä pitää lainoina latin sanasta *kurpe* 'kenkä'.

SMS:n tietojen mukaan *kurpposen* yleisin merkitys ei ole 'jalkine', vaan 'huono, ryppyinen tms. esine', mitä SSA pitää sanan *kurppu* (sm. Haapasaari, Tytärsaari, ka., ve.) 'ryppy, poimu' vaikutuksena. Sanat *kurppu* ja *kurpponen* on kuitenkin tavattu eri alueilta. *Kurppu* saattaakin alun perin olla *kurpposen* rinnakkaisasu, jonka merkitys on pejoratiivistunut venäläislainan *kurttu* vaikutuksesta. Vain levikkialueen länsilaidalla on säilynyt varhaisin 'jalkineen' merkitys, johon siihenkin on voinut pejoratiivistavasti vaikuttaa *kurttu*. Varmaankin *kurpposen* mallin mukaan on muodostettu sm. (Päijät-Häme, Savo, Vermlanti, Satakunta) *karpponen* 'lumikenkä, suokenkä' sanasta *karppa* 'jäätynyt lumenkuori, routainen maanpinta'.

Kantasuomen balttilaisperäisessä sanastossa ei ole muita vaatteitten tai jalkineitten nimiä kuin *kinnas*; samaan aihepiiriin liittyvät tosin myös *rihma*, *talja* ja *vuota*. Muotivirtaukset ja valmistustekniikat ovat aika ajoin uudistaneet alan sanastoa, joten siihen kuuluu enimmäkseen nuorempia lainoja. Myös levikistä päätellen *kurpponen* murrevariantteineen onkin vasta muinaiskarjalan mukana levinnyt venäläislaina. Sen lähtömuotona voi olla SSA:n mainitsema Pihkovan ja Tverin murteitten *kúrpy*, *kurpíny* 'hamppunuorasta valmistetut miesten kengät', joka on lainattu *kurpposenkin* lähtömuotona pidetystä liettuan *kurpė*-sanasta. Toisaalta Smoczyński (SEJL) mainitsee liettuan sanalle myös suoria vastineita slaavilaisista kielistä: srb-kro. *krplje* 'vanhat kengät; lumikengät', pl. *kierpce* 'virsujen tapaiset perinteiset nahkajalkineet'. Niitä on myös muinaisvenäjässä voinut vastata sittemmin kadonnut **кърпн*-vartaloinen sana, joka on lainautunut pohjoiseen itämerensuomeen.

3. Edustus resonantin jäljessä: geminaattatapaukset

Vahvassa asteessa yksinomaisen geminaatan tapauksista lähes puolet on *i*-vartalaisia: sm. *karppi*, *lorppi*, *pirtti*, vi. *kärpima* 'karsia, teroittaa' sekä vs. *mulk'* 'mulkinmaalainen', *virp'* 'vyyhteämisvirhe' ja *ärk'* 'puutiainen'. Kaikki *i*-vartalot lienevät syntyneet vasta keskikantasuomen kauden jälkeen, vaikka osa niistä on johdoksia sittemmin kadonneista sanoista kuten esimerkiksi balttilaisperäinen *keli* (← **keljä*, Nieminen 1944: 249). Niitten jälkeen tarkastelen kolmea sanaa, joitten äänteellinen suhde ehdotetun balttilaisen lainanlähteen kanssa on hyvin ongelmallinen: sm. *karttu*, *kärppä* ja *varttua* 'väsyä'. Muut tässä käsiteltävät sanat ovat sm. *karppa*, *kartta*, *porkkana*, vi. *mülgas* 'suonsilmäke' ja *erk* 'valpas'.

sm. *karppi* 'puinen laatikko, rasia' ← lv. *kārpe* 'puinen kirstu' (Donner 1884: 269)

Karppi esiintyy suomessa vain Suomenlahden saarten ja Inkerinmaan murteissa, joihin se on varmasti levinnyt virosta, kuten monet muutkin levikiltään samanlaiset sanat. Eteläisessä itämerensuomessa sana on tavallinen (va. *karppi*, vi. *karp*, vs. *karp'*, li. *karp* ~ *kärp*). Viron sanalla on murteissa merkitykset 'väike madalavõitu puust, papist vm (kaanega) kast(ike), toos; ümmargune või pikergune puust (hv tohust) kaanega nõu toidu hoidmiseks ja kaasavõtmiseks; sahtel; kummut; kirst (panipaik); sumadan, kohver; lindude pesakast; limuste koda' (EMS). Sanaa on pidetty sekä balttilaisena, slaavilaisena että alasaksilaisena lainana, mutta oletettujen lähtömuotojen levikki ei tue lainaoletuksia. Lätin sanasta *kārpa*, *kārps* 'soikea puinen rasia' on murremerkintöjä alueilta, joilla itämerensuomalaiset lainat ovat tavallisia (ME; Zeps 1962: 121). Keskialasaksin *karpe* 'puinen laatikko' on tavattu vain yhdestä lähteestä Liivinmaalta (MndW; Bentlin 2008: 66). Kiparskyn (1936: 40) mukaan baltiansaksan *Karp* ~ *Karpe* 'rasia, pieni laatikko' on kuitenkin ollut käytössä paitsi koko Baltian alueella myös Polatskissa ja Novgorodissa.

Slaavilaisella taholla *karppi* on yhdistetty venäjän sanaan *κόροбья* 'kori, kappa, arkku; vanh. (Novgorod 1437) vetomitta', josta on lainautunut myös sm. *karpio* 'vanha suuruudeltaan vaihteleva (viljan) vetomitta' (BFB 183, SSA s.v. *karpio*). Ven. *κόροбья* on johdos sanasta *κόροб* 'vakka', joka on luultavasti kulkeutunut jonkin germaanisen kielimuodon (vrt. sa. *Korb* 'kori') kautta latinasta (*corbis* 'kori'). Itämerensuomalainen *karppi* ei kuitenkaan merkitse vetomittaa, joten sillä tuskin on välitöntä suhdetta *karpio*-sanaan. Merkitykseltään paljon lähemmäs tulee *κόροб*-sanan deminutiivi *κόροбка* 'rasia, laatikko, kotelo'.

Viron murteitten venäläislainoissa sananloppuiset soinnilliset klusiilit edustuvat tavallisesti pitkinä soinnittomina klusiileina: *corp* : *korba* 'kyttyrä; kumpu' ← ven. *зорб* 'kyttyrä', *korop* ~ *korup* ~ *koorup* 'reen selkänoja' ← ven. *κόροб* (Must 2000: 126, 495). *Karpin* ensi tavun *a* tekee kuitenkin mahdolltomaksi selittää itämerensuomen sana lainana venäjän myöhäisistä *polnoglasié*-muodoista *κόροб* ja *κόροбка*. Peipsijärven itärannalta Oudovasta (ven. Gdov) on tavattu *a*-vokaalinen muoto *кάρбик* 'pieni kannellinen rasia' (POS), mutta se lienee laina viron deminutiivijohdoksesta

karbike. Latviaan ven. *κόροβ* on lainautunut muodossa *kārba* 'tuohinen astia, rasia; kalastajavene; kattotiili; soikea puinen rasia' (ME), mutta lätin sanansisäinen *b* edustuu viron latvialaislainoissa *b*:nä eikä *p*:nä (esim. vi. murt. *kirbits* 'kurpitsa' ← lv. *ķirbis* id., Vaba 1997: 406) eikä yllä mainittu lv. *kārpa* levikkinsä takia varmaankaan ole omaperäinen kehittymä asusta *kārba*, vaikka latviassa sporadista muutosta *b > p* tavataankin.

Sekä venäläisen että latvialaisen lainaselityksen tekee epätodennäköiseksi itämerensuomalainen *i*-vartalo odotuksenmukaisen *a*-vartalon paikalla. Tällaiset sanat on usein saatu viroon ja sen pienempiin naapurikieliin baltiansaksan välityksellä (esim. *pliit* : *pliidi* 'hella' ← saBa. *Pliete* ← ven. *nuuma*, Hinderling 1981: 28). Luultavasti myös viron *karp* on saatu alaksista – kuten jo Ojansuu (1916: 144–145) on epäriiden esittänyt – tai myöhemmästä baltiansaksasta, joissa se puolestaan on slaavilaista lähtöä aivan kuten lätin *kārba* ja liettuan suunnilleen samanmerkityksinen *karbas*.

Kiparsky (mt.) vastustaa baltiansaksan sanan *Karp* ~ *Karpe* slaavilaista alkuperää, sillä venäjän soinnilliset klusiilit substituotuvat saksassa vastaavilla soinnillisilla klusiileilla. On kuitenkin kaksi mahdollisuutta selittää saksan ja alaksin sanan *-p*. Ensinnäkin niitten lähtömuotona voi olla hypoteettinen lv. **kārbs* [kārps] ~ *kārba* ← ven., sillä latvian sanastossa horjunta maskuliinin ja feminiinin välillä on yleistä (vrt. *kārpa*, *kārps* yllä). Toisaalta ne ovat voineet lainautua muinaisslaavilaisesta deminutiivimuodosta **карбка* [karpka]. Lähtökielen deminutiivipäätte on tällöin voitu substituoida kohdekielen deminutiivipäätteellä *> kas*. **karpken*, vrt. saBa. *Karpchen* (WDSL 2 s.v. *Karp*). Tämä selitys edellyttää lainautumista slaavin redusoituneitten vokaalien kadon jälkeen (**карбька > *карбка*), mutta ennen polnolasieta (*> ven. κόροбка*). Jo 1200-luvun novgorodilaisissa lähteissä esiintyy muoto *κόροβь* (REW); toisaalta Pihkovan läänin murteessa on 1900-luvulle saakka säilynyt myös muoto *корь* (POS, s.v. *κόροβ*).

sm. *lorppi* ~ *lörppi* 'laiskuri, tyhmyri' ← lt. *liurbis* 'hulttio', lv. *ļurba* 'juoppo, vetelys, lörppö' (Būga 1908: 191)

Suomen, lähinnä lounaismurteitten *lorpin* ekspressiiviseen merkitykseen liittyy odotuksenmukaisesti runsasta äänneasun vaihtelua: SSA mainitsee rinnakkaismuodot *lorppo*, *lorppua*, *lorkki*, *lortti*, *lorvi* ja *lurppa*. Tämän deskriptiivisen pesyeen sisäisiä suhteita ei ole selvitetty, mutta balttilaista alkuperää se ei ole. Ensinnäkään sm. *lorppi* ei voi vastata liettuan muotoa *liurbis* vokaalisuhteen takia: kantasuomen aikaisissa balttilaislainoissa *kba*. ja lt. *u*:ta vastaa ims. *u* tai *ü*. Toiseksi liettuan sanassa on soinnillinen klusiili.

sm. *pirtti* ← lt. *pirtis* 'sauna' (GSI 83)

Pirtillä pohjoisitämerensuomalaisine vastineineen (ink. *pertti*, ka. *pirtti* ~ *pertti*, ly. *pertti*, ve. *pert* 'tupa, pirtti, asuinhuone t. rakennus; maja'; SSA:n mukaan myös sm. → vi. ja ink. → va.) on jo Niemisen (1953: 214–217) esittämä slaavilainen lainaselitys.

Vanhaa balttilaisetyologiaa kuitenkin kannatetaan yhä. Sitä on puolustanut Peterson (1980), joka vetoaa vanhimman hirsirakennussanaston (*seinä, kirves* ym.) balttilaisperäisyyteen ja itämerensuomalaisten asuinalueilta löydettyjen varhaisten rakennusten korkeaan ikään. Mikään ei kuitenkaan pakota oletamaan, että *pirtti* olisi vanhin käytössä ollut hirsirakennuksen nimitys, eikä nykykäsitteeseen mukaan kantasuomeakaan puhuttu Itämeren alueella vielä aikana, jolta vanhimmat hirsirakennusten jäänteet ovat peräisin. Jo Vahros (1966: 61–68) on onnistunut riittävin perustein osoittamaan, että itämerensuomen *pirtti* on laina liettuan *pirtis*-sanana muinaisvenäjän vastineesta **нѣрть*. Sanalla ei ole vastineita nykyvenäjässä eikä siitä ole kirjallisia merkintöjä, mutta sen olemassaolon todistavat venäjänkirkkoslaavin ’eteistä, kuistia’ merkitsevät johdokset *нѣрть* ja *нрѣрть* sekä laina marin kieleen (*nöpm* ’talo’).

vi. *kärpima* ’karsia, typistää, leikata; teroittaa’ ← lt. *kirpti*, lv. *cirpt* ’leikata’ (IBL 125–126)

Viron *kärpima* on Mägisten (1977: 167–168) ja Uibon (2010b: 372–374) mukaan alaksilainen laina. Mägisten argumentit Kaliman balttilaislaina oletusta vastaan eivät liity sanan äännerakenteeseen vaan semantiikkaan: viron verbi merkitsee nimittäin paitsi ’leikkaamista’ ja ’karsimista’ myös ’teroittamista’, sen lainanlähteenä pidetty lt. *kirpti* vain ’saksilla leikkaamista’. Mägiste on esittänyt lähtömuodoksi keskialasaksin verbiä *scherpen* ’teroittaa’ ja Uibo tarkentanut, että osa merkityksistä on saatu verbiltä *kerven* ’karsia, typistää, leikata’. EES taas esittää lähtömuotona vain *kerven*-verbin.

Äänne-edustus ei Uibon etymologiassa ole aivan odotuksenmukainen, joten on todennäköistä, että jo aiemmin lainatulle viron muodolle on *kerven*-verbiltä tarttunut vain lisämerkitys. Alkuperäisenä lainanlähteenä voi olla paitsi as. *scherpen*, myös muutamaa vuosisataa vanhempi skandinaavinen muoto, jota vastaa ruotsissa *skärpa* ’teroittaa’ (LägLoS s.v. *kärväs*). Muinaisskandinaavin kirjallisista lähteistä ei löydy itse verbiä, vaan ainoastaan sen kantana ollut adjektiivi *skarpr* ’terävä; kuivettunut; kova’. Viron verbiin liittyvät myös SMS:n mainitsemat yksittäiset esiintymät suomen murteista: *kärppiä* ’karsia’ (SMS *Viime yönähä pakkane ol, ku kärppi vähäm potatin varsia*. Kangasniemi) ja *kärppi* ’terävä’ (SMS Taipalsaari, Virolahti).

vs. *mulk’* ’mulkinmaalainen’ ← lv. *mulķis* ’tyhmyri, hölmö’ (IBL 139)

Viljandimaan eteläosan asukkaista ja murteesta käytettyä nimitystä *mulk’* (: *mulgi*) on Kalima (IBL 139) hyvin hatarin perustein harkinnut kantasuomen balttilaislainoihin luokiteltavaksi. Mikroetnonymien tapaan sana on varmasti suhteellisen nuori: Vaba (2017) ajoittaa sen synnyn 16. vuosisadalle, Lust, Pae ja Saar (2017) vasta 1860-luvulle. Näitten äskeisten tutkimusten perusteella sanan motivaationa on joko henkilönnimi tai laina latviasta.

vs. *virp’* ’vyyhteämisvirhe; harhakuva’ ← lt. *verpti*, lv. *vērpt* ’kehrätä’ (Mikkola 1894: 95–96)

Toisenkin eteläviron sanan balttilaisetyologia on perustelua vailla: Mikkola ja Kalima (IBL 180) yhdistivät sanan *virp'* 'vyhteämisvirhe, vyyhdettäessä sotkeentuva lanka' balttilaiseen 'kehräämistä' merkitsevään verbiin (lt. *verpti*, lv. *vērpt*). Lankaa on toki pyöritettävä sekä kehrättäessä että vyyhdettäessä, mutta 'sotkeentumisen' merkitystä ei silti voi suoraan johtaa 'kehräämisestä'. Sanalla *virp'* on myös merkitys 'harha(kuva)', jota Mikkola ei mainitse. Hyvin lähelle sen molempia merkityksiä tulee aivan toinen latvian sanue: *virpa* 'Wirbel', *virpties* 'wirbeln', *virpināt* 'pyörittää, rullata; värisyttää' (ME). Saksan *Wirbel* on 'pyörre (mm. hiuksissa)' ja verbi *wirbeln* 'tupruta, tuiskuta, ryöpytä; kuohua; pyöriä; (pass.) olla päästään pyörällä, huimata'. Lätin sanue on samaa kantaa kuin lt. *virpēti* 'väristä, täristä' (LEW), mutta liettuan verbiltä ja sen johdoksilta puuttuvat 'pyörimiseen' viittaavat merkitykset. Lätissä ne ovat varmasti saksan *wirbeln*-verbin vaikutusta. Viimeistään tämä osoittaa myös eteläviron sanan nuoreksi. Se on todennäköisesti lätttiläisperäinen, vaikka tarkkaa lähtömuotoa ei löydykään.

vs. Leivu *ärk'* 'puutiainen' ← lt. *erkē*, lv. *ērce* 'punkki'
(Vaba 1992: 459; ennen arvioimaton etymologia)

Leivun kielisaaresta Pohjois-Latviasta tavattu vs. *ärk'* 'puutiainen' on ainoa *i*-vartaloinen (C)VRCCV-tyypin sana, jonka yhteyttä oletettuun balttilaiseen originaaliinsa ei tässä ole mahdollista kumota. Eteläviron lätttiläislainojen kerrostumaankaan se ei sovi, sillä siinä edustuu lätin ja latgalin esimuodon varhaiskeskiaikaista *k, g > c, dz* -muutosta edeltävä kanta. Samanlainen edustus on eräissä muissakin Vaban (1996) löytämissä balttilaislainoissa, joitten levikki rajoittuu eteläviroom: *kihne* 'hapahko', *kinu* 'kumpu', *kōno* 'hunajankerääjän tikkaat', *kähr* 'mäyrä' ja *kāblik* 'peukaloinen'. Vaba osoittaa ne kaikki eteläviron, liivin ja viron lätttiläislainakerrostumia vanhemmiksi ja lukee ne siten vanhaan, kantasuomen balttilaislainojen kerrostumaan. Periaatteessa ne voisivatkin siihen kuulua, mutta *ärk'* ← ba. **erkē* ~ **erke* ei, sillä sen *i*-vartalo edellyttää nuorempaa alkuperää.

Vaban ja eräitten aiempien lainasanatutkijain työn tulosten pohjalta hahmottuu eteläviron sanastosta esiin erillinen muinaislatgalilainen lainasanakerrostuma, joka sijoittuu kantasuomen balttilaislainojen ja historiallisen ajan lätttiläislainojen väliin. Edellisestä sitä erottaa lähinnä levikki, jälkimmäisestä äännesuhteet (Junttila 2016b). Vs. *ärk'* antaa aivan uuden argumentin tueksi muinaislatgalilaisen kerrostuman olemukselle: sen äänneasu viittaa selvästi keskikantasuomea nuorempaan lainautumiseen, mutta latviaa arkaaisempaan lähtökielimuotoon. Yhteen lainasanaan tukeutuvana argumentti on toki vain viitteellinen, sillä periaatteessa sanan *ärk'* < **ärkki* loppuosa voi olla sekundaarinen esimerkiksi suffiksinvaihdon tuloksena; jonkin verran sitä kuitenkin tukevat alla esitetyt huomiot vs. *kaugas*-sanasta.

sm. *kärppä* ← ba., vrt. lt. *kirbas* 'turkispala' ~ *kirbys* 'turkiseläin'
(Būga 1908: 191)

Kärppä on itämerensuomalaiselta levikiltään hyvin balttilaisperäiseksi sopiva sana: sillä on vastineet kaikkialla kielialueen eteläosassa ja suomessa. Būgan ehdottamat lähtömuodot, lt. *kirbas* 'turkispala' ja siitä johdettu *kirbys* 'turkiseläin' sopivat myös semantiikaltaan, onhan kärppä haluttu turkiseläin. Etymologia kuitenkin kaatuu äänteellisiin ongelmiin: paitsi soinnillisen klusiilin edustukseen, myös vokaaleihin. Aiemmin on ajateltu ba. *-ir-*:n voivan edustua ims. *-är:*nä sanoissa *härkä* ja *kärme* (> *käärme*), mutta kummallekin on olemassa paremmin sopiva *-ar-*llinen tai *-er-*llinen lähtömuoto (Liukkonen 1999: 54–56 **zarga*, BFB 188 **kermis*). *Kärpälle* ei ole onnistuttu löytämään alkuperänselitystä. Se saattaa siis olla peräisin jostakin jäljettömiin kadonneesta Itämeren alueen kielestä. On mahdollista, että myös liettuan sanojen alkuperä on samalla suunnalla, sillä niitten toistaiseksi ainoa, Fraenkelin (LEW, s.v. *kirbas*) esittämä etymologia on semanttisesti ongelmallinen. Myös toiselle kärpän nimitykselle *portimo* on ehdotettu balttilaista lähtömuotoa, mutta sekään tuskin pitää paikkaansa (vrt. Junttila 2012: 268).

sm. *karttu* 'kepakko, kapula, maila; poikkipuu' ← lt. *skalbtuvė* 'pesukarttu'
(Ojansuu 1921: 9–10)

Ojansuun mukaan sm. (ink. ka. va.) *karttu* 'kepakko, kapula, maila; poikkipuu' saattaisi olla lähtöisin balttilaisesta muodosta, jota liettuassa vastaa *skalbtuvė* 'pesukarttu; pesupaikka; pesula' (← *skalbti* 'pestä'. Tämäkin etymologia on äänteellisesti ongelmallinen, sillä ba. *-l-* ei vastaa ims. *-r:*ää. Ei ole myöskään varmaa, että *kartun* lähtömerkitys on ollut 'pesukarttu'. Uskottavaa etymologiaa ei *kartulle* ole esitetty.

sm. *varttua* 'väsyä' ← lv. *vārgt* 'heiketä, kuihtua, kituuttaa',
(Suhonen 1998: 631–632)

Suhonen on ehdottanut balttilaista etymologiaa tälle savolais-kainuulaiselle murre-sanalle kritisoidessansa Vaban (1997: 238–239) esittämää latvialaislainaselitystä viron suunnilleen samaa merkitsevälle *vartuma*-verbille. Suhonen on oikeassa siinä, että viron verbin suomen vastine estää sen latvialaisen alkuperän, mutta myös Vaban rinnastus on ongelmallinen. Lv. *-g-* ei voi missään lainakerrostumassa edustua ims. *tt:*nä, eikä etymologiaa pelasta Vaban oletus infinitiivin *t-*päätteen edustumisesta osana lainaverbin vartaloa – tällainen lainautuminen on hyvin harvinaista, kuten hän itsekin samassa yhteydessä myöntää. Paljon luontevampi on Suhosen esittämä vaihtoehtoinen selitys: sekä viron että suomen verbin merkitys 'väsyä' on kehittynyt yleisitämerensuomalaisen, germaanisiperäisen verbin *varttua* 'odottaa' perusmerkityksestä.

sm. *karppa* 'lumenkuori, routainen maa ym.; noki', li. *kārpa* 'syylä, varpaan känsä' ← lt. *karpa* 'syylä' (Anderson 1879: 196–197)

Anderson (mt.) ja Donner (1884: 267) ovat ehdottaneet liivin sanaa *kārpa* 'syylä' lainaksi liettuan samanmerkityksisestä sanasta *karpa*. SSA esittää liivin sanan

vastineena suomen lounaismurteitten sanalle *karppa* 'jäätynyt lumenkuori, kovetunut routainen maanpinta; lihan pinnalle noussut suolakerros; karsta, noki' ja viron sanalla *karp* (: *karba*) 'puun kuori (irrotettuna); likakerros; känsä, rohtuma, rupi'. Tämä on Asko Vilkunan (1965: 23) esittämän mukaan laina ruotsin adjektiivista *skarp*, joka 'terävän' ohella merkitsee myös 'kuiva, kuivattu, nahistunut, kova'. SSA pitää koko pesyettä skandinaavisena lainana, mutta Vaba 1990: 129, 2011a: 757) balttilaisena. SSA:n mukaan latin *kārpa* 'syyllä' on lainaa liivistä, mutta Fraenkelin (LEW s.v. *karpa*) mukaan liettuan sanan vastine.

Kuten Fraenkel esittää, liettuan ja latvian 'syyllä' merkitsevät sanat liittyvät yhteen ja niillä on myös germaanisista vastineita, (mm. sa. *Schorf* 'rupi'). Liivin *kārpa* on siis lätiläinen laina, kuten jo Suhonen (1973: 127) on päätellyt. Viron *karp* ja suomen lounaismurteitten *karppa* ovat toista sanuetta, vaikka viron sanan merkityksiin 'känsä, rohtuma, rupi' on lv. *kārpa* voinut vaikuttaa. *Karpan* lähtömuotona voi olla skandinaavinen adjektiivi vain, jos se on lainautuessa substantiivistunut (vrt. LägLoS). Skandinaavinen alkuperä sopisi myös sanan läntiseen levikkiin. Toisaalta merkityksen puolesta parempi lähtömuoto olisi mven. **скопyna* 'kuori', jonka Vasmer (REW s.v. *скопyna*) on rekonstruoinut sanan *скоpa* 'iho' johdokseksi.

sm. *kartta* 'kaukalo' ← ba. **karta*, vrt. lt. *prakartas*, pr. *pracartis* id.
(Mikkola 1894: 127)

Kartta 'kaukalo' esiintyy suomen Pohjois-Karjalan murteissa, eteläkarjalassa ja livvissä. Sana on silloin tällöin, Mikkolasta lähtien yhdistetty mieluummin balttilaisiin sanoihin lt. *prakartas*, pr. *pracartis* 'kaukalo' kuin venäjän samanmerkityksiseen sanaan *корыто*. Pääsyynä on slaavilaisetyymologian äänteellinen ongelma: toisen tavun pääpainollinen vokaali näyttää jäävän edustumatta lainassa. Täytynee olettaa, että aiempi muoto **karutta* on lyhennyt epäsäännöllisesti. Paralleelin tarjoaa sm. *karppa* < **karuppa* ← mven. **скопyna* (vrt. yllä), jos se osoittautuu slaavilaiseksi lainaksi. Vasmer (REW) esittää balttilaiset sanat (< kba. **pra|karta*-) venäjän sanojen vastineina, mutta ne eivät esiinny ilman prefiksiä 'kaukalon' merkityksessä.

sm. *porkkana* ← lt. *burkantai* 'palsternakka', lv. *burkāns* 'porkkana'
(Donner 1884: 266)

Porkkanan balttilaisetyymologian tekee epätodennäköiseksi paitsi vokaalisuhde ims. *o* ~ ba. *u*, myös syötävän porkkanan lyhyt historia näillä main: porkkananviljely yleisty Pohjois-Euroopassa vasta myöhäiskeskiajalla (RGA 20 2002: 134, Bentlin 2008: 246–249). Olen äskettäin (Junttila 2014: 130–131) lyhyesti maininnut sanalle uuden selityksen. Uuteen ruokakasviin tutustuttiin varmaankin hansakaupan välittämänä tuontitavarana vaurastuvasta Länsi-Euroopasta, kenties Alankomaista, jossa sitä viljeltiin jo laajalti. Juures nimettiin sen kuvitellun lähtömaan, maineikkaan Burgundin, sa. *Burgund*, holl. *Bourgondië*, ruhtinaskunnan mukaan. Mahdollisesti juuri hansakauppiat keksivät brändätä kauppatavaransa 'burgundilaiseksi' sen prestiisiä

kohottaakseen. Burgundin nimen keskialasaksinkielinen muoto selittäisi porkkanan nimitykset niin Baltian saksassa – *Borkane* ~ *Burkane* –, venäjän murteissa – *буркан* ~ *боркан* ~ *баркан* –, lätissä – *burkāns* – kuin itämerensuomessakin – esim. sm. ka. *porkkana*, vi. *porgand*, li. *borkyn* ja vs. *pōrk'nas* ~ *pōrg'nas*. Keskialasaksin *brakan-nie* ~ *brackannye* 'palsternakka, porkkana' lienee myös samaa alkuperää, mutta on jostain syystä äänteellisesti muuntunut. *Burgundiin* liittyy jotain kautta myös unkarin sanan *burgonya* 'peruna' alkuperä (TESz).

Äänneasujen runsasta kielittäistä ja murteittaista variointia voi selittää vaikutus venäjän sanoista *морковь* 'porkkana' ja *бурак* 'punajuuri'. Ainakin Aunuksen karjalassa porkkanaksi kutsutaan sekä punajuurta että monta muutakin mötikmäistä kasvia tai kasvinosaa: punajuurta, peltoretikkaa sekä lumpeen tai ulpukan kukkaa. Parhaiten paikannimiperäisyys näkyy viron muodossa *porgand* sekä sille äänteellisesti hyvin läheisessä liettuan sanassa *burkantas* 'palsternakka'. *Burkantas* on käytössä myös miehennimenä, mikä tukee oletustani sanan alkuperästä, sillä lapsia nimetään usein kansallisuuksien mutta harvoin juuresten mukaan. Muitten kielten alveolaariklusiilittomat asut ovat luultavasti venäjän murteitten kautta kiertäneitä lainoja, mitä tukee SSA:n maininta sanan myöhäisyydestä suomen länsimurteissa.

vi. *mūlgas* 'suonsilmäke, hete' ← ba. **mukl-*, vrt. lt. *muklus* 'soinen; upottava, mutainen (tie)', lv. *muklains* 'soinen' t. ← ba. **mVlk*, vrt. slov. *mlaka* 'lammikko, lätäkkö' (Vaba 1989: 211–213)

Viron sanalla *mūlgas* : *mūlka* 'suonsilmä, suonsilmäke, hete, kulju' on vastine myös etelävirossa, *mūlge* ~ *mūlgäs* ~ *mūlgätüs* id. Viron murteissa on myös muodot *mūlgas*, *mōlgas*, *mūlde*, *mūldatus* ja *mūlgässik*, Wiedemannin sanakirjassa *mūlk* : *mūlgü*. Vaba esittää sanalle kahta vaihtoehtoista etymologiaa. Se voisi olla lainaa joko balttilaisesta **mukl*-kannasta, vrt. lt. *muklus* 'soinen; upottava, mutainen (tie)', lv. *muklains* 'soinen' tai **malk*-kannasta, jolla on vastineet useimmissa slaavilaisissa kielissä, esim. mven. *молокита*, slov. *mlaka* 'lammikko, lätäkkö'.

Ensin mainitun selityksen ongelma on sen edellyttämä metateesi *kl* > *lk*, jollaista balttilaislainoista ei tavata. Virossa kantasuomen *kl*-yhtymät ovat muuttuneet *VI*-ksi (esim. ksm. **nakla* > vi. *nael* 'naula'), joten *mūlgas* voisi periaatteessa olla tämän muutoksen jälkeinen latvialaislaina, joka virosta olisi lainautunut edelleen eteläviroom. Rinnakkaismuodot *mūlge* ja *mūlgätüs* ovat kuitenkin hyvin yleisiä etelävirossa, jossa *-kl*-yhtymä on säilynyt (muodossa *-gl-*), joten levikki ei tue tämän suuntaista leviämistä. Toinen esitetty lähtömuoto, ba. **malk-* > ksl. **molk-* > sl. *молок-* ~ *малк-* ei sovi ensi tavun vokaalin puolesta: tulisi olettaa tyhjäasteinen apofoniamuoto ba. **mukl-* > sl. **мълк-*, mutta tällaista ei ole tavattu baltoslaavilaista kielistä.

Vaba (mt.) liittää *mūlgas*-pesyeen balttilaiseen lähtömuotoon myös eteläisen itämerensuomen **mulkku*-sanueen: vi. *mulk* 'reikä, aukko', li. *mulk* 'veräjä', jolla Vaban mukaan on myös etuvokaalinen variantti pohjoisessa itämerensuomessa, ka. *mylky* ~ *mylkäs* (~ ly., ve.) 'perse'. SSA:n mukaan myös Martin lainsuomennoksessa (n. 1580) esiintyy *mulkku* 'veräjä' (mahd. myös = sm. *mulkku* 'kivekset'). Kaikkien

näitten sanojen yhteenkuuluvuus on luultavaa, sillä etuvokaalisten varianttien syntyminen etenkin affektiivisille sanoille on itämerensuomessa ollut varsin tavallinen ilmiö (vrt. esim. Hahmo 1996: 54, Kivinen 2007: 64). Sanue jää kuitenkin toistaiseksi ilman luotettavaa etymologiaa.

vi. *erk* : *erga* 'valpas; kirkas; eloisa' ← ba., vrt. ven. *зоркуй* 'terävänäköinen'
(Junttila & al. 2015; ennen arvioimaton etymologia)

Tämä etymologia perustuu Madis Arukasken Tarton yliopiston etymologiatyöpajassa 7.11.2015 esittämään huomioon venäjän adjektiivin *зоркуй* balttilaisen kanta-vartalon **žerk* ~ **žark*- ja viron adjektiivin *erk* välillä. Suhtauduin rinnastukseen tuolloin innostuneesti, mutta sittemmin olen EMS:n anteita vertailemalla havainnut, että adjektiiveilla *ere* : *ereda* (= vs. *herre*) ja *erk* (= vs. *herk*) on viron murteissa – toisin kuin kirjakielessä – kaikki samat päämerkitykset. Näin ollen vi. *erk* < ksm. **herkkä* on varmasti adjektiiveille tyypillisen suffiksivaihtelun kautta syntynyt muodosta **heretä* (> vi. *ere*). Lähemmin tarkastellen löytyy viron murteista kaksi homonymistä adjektiivia: yksi merkityksessä 'kirkas, helakka; kuuma, polttava' ja toinen 'herkkä, kärsimätön; reipas, äreä'. Edellisen olen samassa yhteydessä ehdottanut lainautuneen siitä balttilaisesta kannasta, jota liettuassa vastaa *žereti* 'loistaa' (vrt. myös Junttila 2015b: 220), jälkimmäinen taas on suomen *herkkä*-sanan vastine (vrt. SSA).

4. Edustus pitkän vokaaliaineksen jäljessä: yksittäisklusiilitapaukset

Keskikantasuomesta periytyvät pitkät vokaaliainekset voidaan jakaa alkuperältään kolmeen ryhmään: pidentyneisiin, kahden tavun yhtyessä eli supistumateitse muodostuneisiin sekä vokaalin ja puolivokaalin (*j*, *w*) yhtymästä syntyneisiin (Aikio 2012; vrt. myös tämän artikkelin I osa s. 128). Ensimmäiseen ryhmään kuuluu osa pitkistä *ee*- ja *oo*-vokaaleista (> sm. *ie*, *uo*) sekä mahdollisesti eräät *ii*- ja *uu*-vokaalit, toiseen ryhmään monenlaisia pitkiä vokaaleita ja diftongeita, kolmanteen pääosa diftongeista sekä osa *ii*- ja *uu*-vokaaleista. Lisäksi joissakin jo keskikantasuomeen saaduissa lainasanoissa on sellaisenaan lainautunut pitkä vokaali tai diftongi: näitä ovat todistettavasti sellaiset *ee*- ja *oo*-vokaaliset sanat, joissa pitkää vokaalia seuraa jokin muu konsonantti kuin vokaalinpidennyksen aiheuttanut *m*, *n*, *l*, *r* tai (*δ*, *δ'* >) *t*.

Keskikantasuomen pitkää vokaaliainesta seuraa vokaalienvälinen klusiili 43 sanassa, jolle on esitetty ja kannatettu balttilaista lainaetymologiaa. Varmasti balttilaisperäisiä näistä ovat sm. *heitiä* ~ *heisipuu*, *joutaa*, *lauta*, *leuka*, *lieve*, *liika*, *luuta*, *niisi*, *nuode* 'puolison sukulainen', *nuutua*, *pouta*, *reikä*, *reisi*, *routa*, *seipi*, *seiväs*, *siikanen* 'vihne', *veikeä* ja *vuota* sekä ainakin jotkin sanoista sm. *hauki*, *hautoa*, *kai-vata*, *kaukalo*, *kouko* 'aave; suurpeto; täi', *laito* 'matala vesi', *laukea*, *paukama*, *rauta*,

ruoko, *vaidella* 'pyydellä, valittaa', *viikate*, vi. *ōis(vesi)* 'haavan erite', li. *kȳidas* 'kangasharja' ja *lȳiga* 'liika' sekä vs. *kuvvas* (: *kuuda*) 'kirveenvarsi'.¹⁰

Näistä 10–21 sanan balttilaisessa lähtömuodossa¹¹ on soinniton klusiili: sm. *hauki* (? ← *šeuk|ā), *hautoa* (? ← *šaut-), *kaukalo* (? ← *kauk|āl-), *kouko* (? ← *kauk|as), *laito* (? ← *šlait|a), *laukea* (? ← *lauk-), *lauta* (← *plaut|a), *leuka* (← *kleuk|ā), *lieve* (← *klēp|ijas, ellei soinnillinen *klēb|ijas), *liika* (← *leik|a ~ -ā), *luuta* (← *šluotā), *niisi* (← *nītija), *nuode* (← *žnuot|as), *reikä* (← *reik|ā), *reisi* (← *reita), *seipi* (← *steip-), *veikeä* (← *veik-), *viikate* (? ← *iž|kapt|is), li. *kȳidas* (? ← *skeit|as) ja *lȳiga* (? ← *leika) sekä vs. *kuvvas* (? ← *kātas).

Vielä arvioimaton balttilaisetymologia on esitetty äännerakenteeltaan vastaavanlaiselle sanalle sm. *raukua*, *räykyä* 'valittaa; pyytää, mankaa' ← lt. *kraukti* 'raakua' (Kim 2015: 136–138), mutta suuren merkityseron vuoksi on sitä pidettävä hyvin epävarmana. Lisäksi Hahmo (2001: 278) on esittänyt, että sm. *laude* saattaa palautua erillislainana samaan balttilaiseen sanaan kuin *lauta* ← lt. *plautas* 'saunan laude; mehiläispesän porras', ja Junttila (2015b: 212) ehdottanut, että vi. *lōuded* ~ *lōused* 'päätäntä hevosilla' voi olla lainaa samasta balttilaisesta sanasta (lt. *liaukos* 'kaularauhanen, risa'), johon aiemmin yhdistettiin sm. *leuka* (mieluummin ← kba. *kleukā > kro. *kljuka* 'haka, säppi').

Kksm. *ee* tai *oo* on rekonstruoitava sanoihin sm. *lieve*, *nuode*, *ruoko* ja *vuota*, kksm. *ii* tai *uu* sanoihin *liika*, *luuta*, *niisi*, *nuutua*, *siikanen* ja *viikate*. Edellisissä Aikion (2012) määrittelemät vokaalinpitenemisehdot eivät täyty, joten luultavasti yksikään näistä pitkistä vokaaleista ei ole kantasuomalaisen pidentymisen tulos. Supistumalla syntyneitä pitkiä vokaaleita – kuten esimerkiksi uralilaisissa perintösanoissa *maa* < *mayə tai *hiiri* < *šijərə – taas ei perinteisen käsityksen mukaan ole balttilaislainoissa: eräitä löytämiäni supistumadiftongitapauksia esittelen kuitenkin alla. Useimmiten balttilaisen lähtökielen pitkä vokaali on siis substituotunut suoraan kohdekielen pitkällä vokaalilla. Sama voi periaatteessa koskea myös lähtökielen diftongeja, mutta perinteisesti niitten oletetaan korvautuneen (keski)kantasuomen *Vj*- ja *Vw*-yhitymillä, jotka vasta myöhäiskantasuomessa ovat muuttuneet aidoiksi diftongeiksi.

10. Viisi balttilaisetymologiaa on uskottavasti kumottu tutkimuskirjallisuudessa (*koipi* Nikkilä 2001: 399, *laita* 'reuna' Wiklund 1911: 232, Junttila 2012: 283, *luode* Nikkilä 2001: 395–396, *nauta* Karsten 1915: 137, *siipi* Junttila 2016b: 469) ja lisäksi neljän sijalle on esitetty parempi etymologia (*aika* Hyllested 2014: 161–165 ← germ., *laita* 'järjestys' Karsten 1937: 183 ← germ., *raita* 'paju' Koivulehto 2006: 423–426 ← germ., vi. *tōug* 'lajike' Mägiste 1936: 185 = *tōug* 'sato').

11. Kaikki lähtömuodot ovat kantabaltin sanojen tai sanankantojen summittaisia rekonstruktioita. Useimpien vastineet nykyisissä baltoslaavilaisissa kielissä merkityksineen on mainittu väitöskirjassani (Junttila 2015b). Tässä en käsittele näitä klusiiliedustuksen kannalta enimmäkseen ongelmattomia etymologioita enempää.

5. Edustus pitkän vokaaliaineksen jäljessä: geminaattaklusiilitapaukset

Kaikkiaan soinnitonta balttilaista klusiilia vastaa pitkän vokaaliaineksen jäljessä odoituksenmukainen yksittäisklusiili vain kymmenessä varmassa tapauksessa, sanoissa *lauta, leuka, liika, luuta, niisi, nuode, reikä, reisi, seipi* ja *veikeä*. Vastaavanlaista pitkää vokaaliainesta seuraa kuitenkin geminaattaklusiili peräti 22 sanassa, jolle esitettyä balttilaislainaetymologiaa on kannatettu: sm. *aitta, haitta, haukkua, juutas, kaikki, kääppä, laukki, laukko, laukku* 'aukko', *lautta, liete, Liettua, paatti* 'hailakka', *peikko, peippo, riitta, ruopas, seitti, vaikka* ja *vaikku* 'voima', ka. *nautti* 'lyhytvartinen kasvi' sekä vs. *täüdäs* 'tuohiterva'.¹² Lisäksi on esitetty vielä arvioimattomat etymologiat sanoille sm. *paukkua* ja vs. *kaugas* 'tasku'. Yksittäisklusiilisia rinnakkaismuotoja on vain sanoilla *peikko* ja *peippo*, joten en tässä erota niitä omaksi luvukseen.

Erillisiä ja alkuperäisiä geminaattasanueita on kuitenkin kolmea vähemmän. Ensinnäkin Thomsenin (BFB 194) erillisinä lainoina esittämät sm. *laukki* 'valkea läiskä eläimen otsassa' ja *laukko* 'laukipää eläin' ovat johdossuhteessa keskenään (vrt. Mägiste 1928: 192, Junttila 2015b: 73–74 ja 190–191). Toiseksi sanat *kääppä* ja *täüdäs* voidaan jättää tässä käsittelemättä, sillä niitten pitkä vokaaliaines ei voi olla keskikantasuomalainen. *Kääpän* pitkä *ää* on sekundaarin pitenemisen tulosta, sillä balttilaisessa lähtömuodossa on lyhyt vokaali (vrt. artikkelin ensimmäiseen osaan s. 130–133). Eteläviron *täüdäs* taas on laina esilatvian muodosta *degutas*, vrt. lv. *deguts*, lt. *degutas* 'tuohiterva' (Nieminen 1959: 201–202), joten sen diftongi on syntynyt vasta *k:n* heikon asteen kadotessa.

Ensinnä tarkastelen taas onomatopoeettisia sanoja *haukkua, peippo* ja *paukkua*, seuraavaksi suppealevikkisiä *i*-vartaloita *paatti, seitti* ja *nautti* sekä vokaalisuhteiltaan ongelmallisia balttilaisetymologioita sanoille *ruopas, Liettua* ja *liete*. Paitsi *lietteen*, myös *juuttaan* oletetussa lähtömuodossa on soinnillinen klusiili. Balttilaisetymologioissa sanoille *haitta* ja *lautta* on toisenlainen ongelmallinen konsonanttisuhde. Niitten jälkeen tarkastelen sanoja *laukku, riitta* ja *vaikku*, joille on esitetty vaihtoehtoinen skandinaavinen lainaetymologia, sekä sanoja *aitta* ja *vaikka*, jotka on selitetty myös johdoksina. Lopuksi käsittelem uskottavampia balttilaisselityksiä sanoille *kaikki, peikko* ja *laukko* sekä viimeisenä äskettäistä balttilaisetymologiaa sanalle *kaugas*.

sm. *haukkua* ← lt. *šaukti* 'huutaa; kutsua' (Suhonen 1992: 415–416)

sm. *peippo* ~ *peipponen* ~ *peiponen* ~ *peipinen* ← lv. *paipala*, lt. *piepala* id.

(Mägiste 1928: 99–100).

sm. *paukkaa* ~ *paukkua* ← lt. *baukti* 'mylviä'

(Kim 2015: 133–134; ennen arvioimaton etymologia)

12. Lisäksi yhdessä etymologiassa on ehdotettu balttilaisen diftongin lyhenneen geminoituneen klusiilin edellä: kba. **leipā* 'lehmus' → sm. *leppä*, mutta selitys on epätodennäköinen sekä äännesyistä että merkityseron takia (vrt. Linde 2007: 107–109).

Liiviä lukuun ottamatta yleisitämerensuomalainen *haukkua* on käytöltään ja luultavasti myös alkuperältään onomatopoeettinen verbi. Ilmeisesti myös suomalais-karjalainen *peippo* (muualla itämerensuomessa on saman kuuloisia, mutta muita lintuja merkitseviä nimiä) on useimpien linnunnimien tapaan onomatopoeettinen. Mägiste ja Suhonen ovat esittäneet, että ne voivat siitä huolimatta olla balttilaisia lainoja. Hiljattain on Kim ehdottanut kolmatta näihin rinnastuvaa lainaetymologiaa yleisitämerensuomalaiselle verbille *paukkaa* ~ *paukkua*.

Onomatopoeettiset lainat substituotuvat oletettavasti samojen sääntöjen mukaan kuin muukin lainasanasto. Toisaalta kielen fonologian ja fonotaksin muuttuessa uusien äänneitten ja äännerakenteitten leviäminen alkaa tyypillisesti sekä lainoista että ekspressiivisanastosta, joten ei voi pitää mahdottomana, että myös kantasuomen (C)VVCCV-tavurakenne olisi ensinnä tullut käyttöön juuri ekspressiivisissä lainoissa. Vaihtoehtoisena selityksenä on otettava huomioon myöhempi siirtymä muodikkaampaan sanavartaloon *ränkyä* ~ *ronkkua* verbin tavoin. Niinpä balttilainen alkuperä on näillä sanoilla mahdollinen selitys, toisin kuin normaalisanaston (C)VVCCV-sanoilla, muttei silti varma, sillä periaatteessa pelkkä äänneellinen motivaatio riittää selittämään minkä tahansa onomatopoeettisen sanan synnyn.

sm. *paatti* 'hailakka, kellervä' ← lv. *pāts* 'kalvakan värinen' (Vaba 1987: 224)

sm. *seitti* ← lt. *sietas, saitas* 'nuora', lv. *saitis, saite* 'side, nuora' (SKES)

ka. *nautti* 'lyhytvartinen kasvi' ← pr. *nauti-* 'rääkätä; haaskata; tappaa'

(Kalima 1928: 104–105)

Näitä *i*-vartaloisia sanoja yhdistää suppea levikki. *Paatti* on SSA:n mukaan kaakkois-murteitten sanastoa Kannakselta Inkeriin, jonne se on lainautunut virosta. Virossa sanan *paat* : *paadi* 'haalean värinen' levikki painottuu VMS:n kartan perusteella itään, vaikka esiintymiä sillä on myös saarten ja länsimurteissa. Myös etelävirossa on *paat* 'kelmeän keltainen'. Vaba (1987) tukeutuu balttilaisetytymologiassaan latvian erilaisia vaalean kalvakoita sävyjä merkitsevän adjektiivin *pāts* mahdollisiin indoarjalaisiin vastineisiin. Vaikka tämä rinnastus olisikin oikea, ei mikään estä pitämästä sanaa vasta historiallisena aikana latviasta viroon ja sieltä Inkerinmaan kautta suomen murteisiin levinneenä. Samalla tapaa on latvian kielestä suomeen kantautunut myös *puusniekka* 'lesken kotiinsa naima mies; kotivävy; isäpuoli'. Jos taas latin sana on lainaa virosta, lähtömuotona voi olla saksan *Spat* 'sälpä, ei-metallinen mineraali', ovat-han maasälvät väriltään jokseenkin vaalean kalvakoita hohkasilikaattimineraaleja.

Seitin ja sen murrevariantit *seikki*, *seikka* ja *seikkä* SSA selittää uskottavasti johdoksiksi sanasta *sää* 'säie' (tai sen johdoksesta *säie*; alun perin Pais 1962: 5–6). Diftonginmuodostuksen (*ä*)*äj*- > *ei*- SSA jättää avoimeksi. Tässä sanassa on tuskin enää tapahtunut Suomenlahden kantamurteen *äj* > *ei* muutosta (vrt. Kallio 2014: 159), vaan todennäköisemmin vokaalin on vaihtanut kansanetytymologinen assosiaatio venäjän sanaan *сеть* 'verkko'.

KKS:n vain Uhtualta merkitsemä *nautti* '(huonokasvuisuuttaan) lyhytvartinen kasvi' (*joutavie nauttie tuli osrašta*) on ilmeisesti samaa lähtöä kuin

etelämpää varsinaiskarjalasta tavattava *nauhti* 'hiustupsu, -suortuva; heinätipas; kauna'. Kaliman ehdottamaa balttilaista lähtömuotoa uskottavampi lainaoriginaali löytyy saamesta: psaa. *njeavdi* 'lampaannata'. Lampaannata on tiheästi mätästävä heinälaji, joka ulkonäöltään muistuttaa heikkokasvuista viljaa.

sm. *ruopas* 'kiviröykkiö, jääkasa' ← lv. *drupas* 'rauniot, jäännökset' (IBL 157)
 sm. *Liettua* ← lt. *Lietuva* id. (Donner 1884: 266)
 sm. *liete* ← pr. *laydis* 'savi' (Vaba 1989: 216)
 sm. *juutas* ← lt. *juodas* 'musta', lv. *jods* 'paholainen, paha (metsän)henki'
 (BFB 175)

Saamelaisperäiseksi on äskettäin osoitettu myös *ruopas* 'kiviröykkiö, jääkasa' (Aikio 2009: 197). Suomessa sanaa on tavattu vain kannakselaismurteesta, mutta idempänä sen levikki ulottuu aina vepsään saakka, joten saame on luonteva lainanlähde. Lähtömuoto tavataan merkityksessä 'kivikasa' kiltinästä (*ruá'bb*) ja turjasta (*rié'bbe*). Kuten Metsmägi (2015) esittää, kokonaan toinen sana on vi. *roobas* ~ *rööbas* 'kärrynpyörän ura tiessä; raide', jonka lähtömuoto on kas. *grope* 'ränni'. Mitään yhteyttä ei Kaliman tavoin tarvitse olettaa latin sanaan *drupas* 'rauniot, jäännökset', jonka ensi tavun vokaali ei vastaa oletettua lainasanaa: ba. *u:n* tulisi edustua ims. *u:na*.

Myös *Liettuan* ja *lietteen* balttilaisetymologiat ovat vokaalisuhteiltaan ongelmallisia. Ehdotettujen lähtömuotojen lt. *ie* ja pr. *ai* {ay} palautuvat kantabaltin *i*-loppuisiin diftongeihin, jotka eivät vanhoissa balttilaislainoissa milloinkaan edustu ksm. *ee:nä*. *Liettuan* kohdalla tästä on huomauttanut jo Thomsen (1890: 103) lisäten, että alueen nimi tuskin on voinut säilyä kielissä, joitten suora yhteys siihen on katkenut jo puolitoista tuhatta vuotta sitten – eikä siitäkään ole mitään takeita, että kantasuomen balttilaista kontaktikieltä puhunut väestö edes käytti tätä nimeä. Thomsen selittää *Liettuan* viron vastineineen (gen. *Leedu*) uskottavasti lainoina venäjältä.

*Liette*n väitetyssä balttilaisessa lähtömuodossa on vieläpä soinnillinen klusiili. *Liete* onkin johdos yleisitämerensuomalaisesta verbistä *liettää* 'erottaa huuhtomalla; kuljettaa lietettä', jonka alkuperä on tuntematon (vrt. SSA). Merkitykseltään sopiva originaali olisi germaaninen 'virrata'-verbi, kgerm. **fleutan* > ru. *flyta* jne., mutta ainoa siihen kuuluva ensi tavun vokaalin puolesta sopiva lähtömuoto olisi kas. *vleten*. Alasaksilainen laina tuskin kuitenkaan olisi levinnyt koko itämerensuomeen. Kenties kantasuomessa on vanhasta perintösanasta **leemi* (> sm. *liemi*) hahmotettu (takaperojohdettu) verbivartalo **lee-*, josta sitten on johdettu kausatiivi **lee-ttä-?*¹³

Soinnillisen klusiilin edustus on ongelma myös sanan *juutas* balttilaisetymologiassa. *Juuttaan* ja sen viron vastineen *juudas* balttilaisperäisyyttä on viimeksi

13. Artikkelin vertaisarvioija on ehdottanut vastaavan takaperojohdoksen lähtömuodoksi adjektiivia *lievä* 'löyhä, löyhään kierretty lanka'. Sen yhteyteen sopii hyvin verbi *liestyä* 'purkautua (lanka)' (vrt. SSA) ja merkitys 'löyhä' yhdistää kumpaakin myös yleisitämerensuomalaiseen *liettää*-verbiin. Merkityksistä eri alkuperää on *lievä* 'mieto, heikko, vähäinen', vi. *leeb*, *leev* 'lauha', joka liittyy adjektiiviin *liepeä* ja on ehkä germaaninen laina (LägLoS s.v. *lievä*). Sanojen *lievä* 'löyhä' ja *liestyä* levikki ei kuitenkaan ulotu Suomenlahden eteläpuolelle, joten *liettää* on tuskin johdettu niistä.

puolustanut Braidaks (1983: 48), jonka mielestä osa sanan merkityksistä voidaan erottaa raamatullisesta nimestä *Juudas* ja liittää etymologialtaan tuntemattomaan balttilaiseen **jōda*-sanueeseen. Lt. *juodas* merkitsee vain 'mustaa', mutta lv. *jods* 'paholaista' ja 'pahaa henkeä', joihin Braidaks palauttaa suomen ja viron sanojen merkitykset. Vain 'kavaltajan' ja 'juutalaisen' merkitykset Braidaks johtaa Juudas Iskariotin nimestä. Merkitysten erottamiseen ei kuitenkaan ole mitään syytä, kuten jo Mägiste (1927: 70, 1932: 138–139) on vakuuttavasti osoittanut. Pikemminkin on ajateltava myös latin *jods*-substantiivin nykymerkityksen syntyneen kristillisen tradition vaikutuksesta.

sm. *lautta* ← lt. *plaustas* id. (Klimavičius 1977: 108)

sm. *haitta* ← lt. *žaižda* 'haava' (Orrman 1993: 99–100)

Balttilaisetymologiat sanoille *lautta* ja *haitta* edellyttävät hyvin varhaisia lähtöasuja, joissa laajalevikkinen indoeurooppalainen äänne muutos $T+T > ST$ ei olisi vielä ehtinyt tapahtua. Tällaiset asut ovat tuskin mahdollisia kantasuomen balttilaislainoissa, joissa lähtökielen *-st-*n ja *-zd-*n säännöllinen edustus on *-st-*, eivätkä ne ainakaan ole yhdistettävissä tavurakenteeltaan myöhäisiin itämerensuomalaisiin muotoihin (Junttila 2015b: 183). Pohjoisen itämerensuomen *lautalle* onkin esittänyt ongelmattoman germaanisen (skandinaavisen) etymologian jo Thomsen (GSI 129). *Haittaa* taas ei ole aiemmin selitetty etymologisesti. Sen levikki kattaa suomen, karjalan ja Kukkusin vatjan. Sanalla on konkreettinen merkitys 'lukon salpa, avaimen pidäke', joka ei lainkaan sovi Orrmanin balttilaislainaoletukseen. Luultavasti *haitta* onkin yhdistettävä ruotsin sanaan *hejd* 'övre gräns, mätta', murt. *håjd* 'stängsel' < ksk. **hagibō*, joka on johdos verbistä **hagjan* 'förse med stängsel, inhägna' (SEO s.v. *hejd*, EDPG s.v. **haga(n)-*). Laina kuuluu siis pohjoiskantasuomen kantaskandinaaviseen kerrostumaan.

sm. *laukku* 'aukko', vi. *laugas* 'suonsilmäke' ← lt. *laukas* 'pelto, aukea ym.'

(Saareste 1922: 144)

sm. *riitta* 'pino' ← ba. **reita*, vrt. lt. *rieti* 'pinota' (Liukkonen 1999: 121–122)

sm. *vaikku* 'voima' ← lt. *viekas* 'voima; aika' ~ *veikus* 'reipas' (Toivonen 1931)

Nämäkin sanat selittyvät parhaiten varhaisina skandinaavisina lainoina. Jo Koivulehto (1971a: 20–23) on löytänyt germaanisen alkuperän suomen sanalle *laukku* '(veräjän) aukko; notkelma; savikuoppa', jonka kanssa samaa lähtöä on myös viron *laugas* 'suonsilmäke, aukko, lammikko'. Kuten LägLoS esittää, germaaninen lähtömuoto **lauk-* > sa. *Lauch* 'sola, aukko kallionseinämässä; kansi' on semanttisesti lähempänä suomen ja viron sanoja kuin Mägisten originaaliksi oletama lt. *laukas*.

Sanan *riitta* 'pino (olkia, heiniä, lautoja)' esittää SSA lainana ruotsin murteellisesta verbistä *rī(a)* 'pystyttää, nostaa pystyyn; ojentaa; suunnata'. LägLoS vastustaa SSA:n selitystä, koska ruotsin verbiltä puuttuu sopiva nominikorrelaatti, ja pitää parempana Liukkosen rinnastusta liettuan verbiin *rieti* 'pinota'. Lainan lähtömuodoksi

sopivaa nominikorrelaattia ei kuitenkaan ole liettuankaan verbillä. *Riitan* levikki on laaja, mutta sopii silti lainautumiseen lännestä: sana tavataan koko eteläisen itämerensuomen lisäksi suomen hämäläis- ja eteläpohjalaismurteista ja näitten lähiympäristöstä (SSA). LägLoS hyväksyy skandinaavisen laina-alkuperän riimisanalle *piitta*, jolla on samankaltainen levikki: se ulottuu etelässä liiviin, muttei idässä suomen länsimurteitten taa. Viikinkiajan skandinaaviset lainat ovat luonnollisesti voineet levitä itämerensuomen länsiosassa yhtä laajalti kuin saman aikakauden slaavilaisperäinen kristillinen terminologia, joka on jo kauan tiedetty yleisitämerensuomalaiseksi (vrt. Schalin 2018: 147–148).

Suomen pohjoisten murteitten *vaikku* ~ *vaikko* on Rytkösen (1937) mukaan erityisen tavallinen sanonnassa *vaikkua kynnen alla* 'voimaa', erityisesti lasten ja vanhusten suhteelliseen voimakkuuteen viittaamassa. Toivonen (1931) on liittänyt sen liettuan sanoihin *viekas* '(elin)voima; (elin)aika', *veikti* 'toimia; saada aikaan; vaikuttaa' ja *veikus* 'nopea; kiireellinen; reipas' sekä latin verbiin *veikt* 'toteuttaa, suorittaa'. Semanttista ongelmaa ei balttilaisetytologiassa ole, mutta sanan suppea levikki ajaa hakemaan sen alkuperää muualta. Rytkönen ehdottaa lainaa muinaisskandinaavista, lähinnä sanoista *kveik* 'liha kynnen alla' ja *kveika* 'sytyke', jotka kummatkin kuuluvat johdoksina kantagermaanin adjektiivin **kwiwa-* ~ **kwikwa-* 'elävä, eloisa' yhteyteen. Samaa alkuperää olisi näin myös laajalevikkinen (sm. ink. ka. va. vi. vs.) *vaikku*, joka Suomenlahden pohjoispuolella merkitsee 'korvavahaa' ja eteläpuolella (va. *vaikko*, vi. vs. *vaik*) 'pihkaa'.

Rytkösen esittämä skandinaavinen sanue sopii hyvin *vaikun* lainaoriginaaliksi, vaikka LägLoS epäilee etymologiaa sillä perusteella, että lähtömuodoksi sopiva substantiivi näyttää puuttuvan. Itse asiassa todennäköinen lähtömuoto on Rytkösen mainitsemien joukossa, mutta hän ei onnistunut rekonstruoimaan sanan itämerensuomalaisia merkityksenkehityksiä. Rytkönen oletti abstraktioitten konkreettistumisia 'puun elo' > 'pihka' sekä 'voima' > 'parantavaa voimaa sisältäväksi uskottu aine' > 'korvavaikku', mutta ne olisivat korkeintaan voineet tapahtua tabua kierrettäessä. Luultavasti kuitenkin kantaskandinaavin 'sytykettä' merkitsevä **kwaikō* (> msk. *kveika*) on lainautunut merkityksessä 'pihka', josta muut merkitykset ovat kehittyneet myöhemmin. Pihka sopii erinomaisesti sytykkeitten valmistamiseen. *Vaikku* 'korvavahan' merkityksessä lienee syntynyt ensin yhdyssanana, jota edelleen vastaa viron *kõrvavaik* id., ja määriteosa on jäänyt pois vasta *vaikun* lakattua merkitsemästä pihkaa. Myös merkitys 'voima, tarmo' on voinut metaforisesti kehittyä 'pihkaa' merkitsevälle sanalle (vrt. *tervaskanto* merkityksessä 'terve, voimakas vanhus'), mutta taustalla voi lisäksi olla siihen lainautuessa assosioitunut msk. *veig* 'voimajuoma; voima' tai pikemminkin sen jatkaja myöhemmissä ruotsin murteissa. Idiomi *vaikkua kynnen alla* saattaa sisältää samanlaisen kansanetytologisen tulkintalainan sanasta msk. *kveik* 'liha kynnen alla'.

Vaikun yhteyteen kuuluu levikiltään suomalais-karjalainen *vaikuttaa* monine murremerkityksineen: 'olla vaikutusta, tehota, tepsii (laajalti murt.); tuntua jltak; toimia, esiintyä jnak (paik. murt.), kannattaa, hyödyttää (Pohjois-Suomi); jankuttaa, kärttää, muistuttaa (paik. murt.)'. Jos verbin varhaisimpia merkityksiä suomessa ovat

Rytkösen mainitsemat 'pyytää, vaivata; houkutella; särkeä, tehdä kipeätä', saattaa lähtökohtana olla sama konkreettinen merkitys kuin aivan samoista aineksista koostuvalla viron verbillä *vaigutama* 'ajaa/valuttaa männystä pihkaa'. Tässä suhteessa valaisevia ovat Rytkösen esimerkit *vaikuttaa joku pahuuteen, vaikuttaa kala pyyntiin* ('pyydykseen'), *haava vaikuttaa* sekä Tornioista poimittu lause *Se [kerjäläinen] vaikutti niin kauan aikaa, en mie päässy siitä erinhänsä ennen kun annoin*. Merkitysten 'tehota, olla vaikutusta' pohjalla voi olla myös viron *vaigutama*-verbin toinen perusmerkitys 'pihkata, suojakäsitellä (esim. vene) pihkaa sisältävällä aineella'.

sm. *aitta* ← kba. **aitā*, vrt. lt. *ait(i)varas* 'painajainen, lentävä kummitus; kratti', slov. *poljata* 'aitta' (Lidén 1911: 198–202)
sm. *vaikka* ← lt. *viekas* 'voima; aika' (Koivulehto 1989: 188)

Yleisitämerensuomalainen *aitta* on *ajaa*-verbin johdos. Mägiste (1977: 157–157) on esittänyt johdossuhdetta *aitta* ja *aittaa* 'turvota, paisua' ← *ajo* ← *ajaa* (vrt. *navetta* ~ *nauta*, *ometta* ~ *oma*), mutta *ajo* ei äänneasultaan sovi välikantasanaksi. *Aittaa* on refleksiivis-passiivinen johdos < **aje-ttu-*, jossa *-*e-* liittyy passiivin tunnukseen.¹⁴ Myös *aitta* < **aje-tta* selittyy suoraan *ajaa*-verbistä johdetuksi, sillä siihen rekonstruoitava -*e-* on sama kuin johtosuhteissa *navetta* ← *nauta* ja *ometta* ← *oma*. Mägisten semanttiset argumentit etymologiansa tueksi riittävät. *Aittaaan* verratuilla slaavilaisilla sanoilla ei ole varmaa etymologiaa eikä lt. *aitvaras* välttämättä liity niihin mitenkään (vrt. SEJL).

Johdoksena selittyy myös konjunktio *vaikka*, murt. *vaihka*, joka tavataan vain suomesta, inkeroisesta ja karjalasta. Hakulinen (1948) on selittänyt sen myöhäiskantasuomen substantiivin **vajeh* (> sm. *vaihe*) ja liitepartikkelin *ka* yhteensulaumana. Ensi tavun diftongi on siis samanlaisen **aje* > *ai*-supistuman tulos kuin *aitta*-sanassa.

sm. *kaikki* ← lt. *kiek*, lv. *cik* 'kuinka paljon; mitä tahansa; jokainen' (BFB 186)

Liiviä vaille yleisitämerensuomalainen *kaikki* on ainakin kahdessa mielessä ainutlaatuisuinen. Se on *e*-vartaloisista nomineista ainoa, jonka ensimmäinen tavu on rekonstruoitava ylipitkäksi jo myöhäiskantasuomeen: sen pitkä vokaaliaines ei siis ole myöhäisen pitenemisen tulosta niin kuin esimerkiksi sanassa *kiiski*. Lisäksi sanassa on erikoinen diftongisuhde sm.–ve. *ai* ~ va.–vi. *õi* ~ vs. *yi*, *y*.

Thomsenista alkaen kvanttoripronominia *kaikki* on enemmän tai vähemmän epäröiden pidetty lainana balttilaisesta sanasta, jota vastaavat lt. *kiek(a)* ja lv. *cik* 'kuinka paljon; mitä tahansa; jonkin verran; kuinka paljon tahansa; jokainen'. Ostrowski (2014) on hiljattain ehdottanut, että näitten balttilaisten muotojen takana on **kajaka*, neutrimuoto pronominiesta *kajakas* 'kuka, mikä tahansa', joka sellaisenaan esiintyy liettuan sanakirjassa vuodelta 1642. Ostrowskin mukaan *kajakas* on muodostunut kysymyspronominin *kas* 'kuka, mikä' liittyessä relatiivipronominiin *kaja*,

14. Kiitos tästä huomiosta kuuluu artikkelin vertaisarvioijalle.

joka puolestaan on syntynyt pronomininvartaloitten *ka-* ja *ja-* yhtymästä. Näyttää siis ilmeiseltä, että itämerensuomen sanojen lähtömuoto on ollut jokin kolmitavui- nen **kajakas*-pronomininin muoto, luultavasti monikollinen **kajakei* 'ketkä, mitkä tahansa'. Keskikantasuomeen se on lainautunut muodossa **kajekki*, josta supistuman *-aje-* > *-ai-* tuloksena > **kaikki* (vrt. yllä *aitta*, *vaikka*; päätelmäluvussa esittelen lisää supistumatapauksia). Tämäkään sana ei siis ole lainautunut CVVCCV-muotoisena, vaan on myöhemmin supistunut sellaiseksi.

sm. *peikko* ← lt. *paikas* 'tyhmä, uppiniskainen' (Ritter 1977: 173)

sm. *laukki*, *laukko* ← lt. *laukis*, *laukas* 'vaalea täplä eläimen otsassa'

(Donner 1884: 268)

Suomen sanaa *peikko* on viimeksi käsitellyt Koivulehto (2005). Hän selittää sen oi- johdoksena balttilaisperäisestä lainavartalosta, jonka lähtömuotona on (kanta)baltin **peika-*. Liettuassa sitä vastaa *paikas* 'tyhmä, uppiniskainen', jota jo Ritter on esit- tänyt *peikon* originaaliksi. Semanttisesti etymologia on moitteeton, sillä useat sama- kantaiset balttilaiset ja indoeurooppalaiset sanat merkitsevät myös 'pahaa, ilkeätä olentoa' ja 'paholaista'. Johdinainesta on *peikossa* kuitenkin myös geminaattaklusiili: morfologisen uudelleenahmottamisen kautta se on siis muuntunut pohjoisessa itä- merensuomessa *-kko(i)-*päätteiseksi: vrt. *veikko* (← *veijo*) ← *veli*. Suomen lounais- murteitten *peiko(i)* selittyy heikkona asteena *i-*päätteisten diftongien edellä, mutta virossa on säilynyt yksittäisklusiilinen *peig* : *peiu* 'sulhanen', jonka poikkeavan mer- kityksen Koivulehto onnistuu myös selittämään 'naisenryöstäjän' välimerkityksen kautta. Toisella samaan semanttiseen ryhmään kuuluvalla balttilaislainalla *kouko* 'aave; suurpeto; tai' ~ vi. *kõu* 'ukkonen' on päinvastoin viron murteissa **-kkoi-*päät- teinen rinnakkaismuoto *kõuk* : *kõugu*.

Yleisitämerensuomalainen *laukko(i)* ~ *laukki* ~ *laukas* ~ *laukka* merkitsee joko vaaleata läiskää eläimen otsassa tai *pars pro toto* eläintä, jolla tällainen läiskä on. Aivan samat merkitykset on liettuan sanoilla *laukas* (= lv. *lauks* < **lauka-*) ja *laukis* (< **laukja-*), joten Donnerin esittämä etymologinen yhteys on ilmeinen. Muotojen yhdennäköisyys toista tavua myöten on kuitenkin näennäistä, sillä kaikista itämeren- suomen muodoista voidaan erottaa jokin yleinen geminaatta-*k*:llinen suffiksi: **-kkoi* (vrt. *peikko* yllä!), **-kki*, **-kkAs* tai **-kkA*. Ne ovatkin johdoksia samasta **lauka-*kan- nasta kuin sm. *laukama*, jolle SSA antaa merkitykset 'aukkopaikka pellossa, niitetty ala; karvaton ala eläimessä; mustelma; suvantopaikka koskessa'. Tällainen gemi- naatallisten suffiksien sulauminen **lauka-*kantaan on samantapainen suffiksinvaihtoilmiö kuin geminaatallisen *peikko*-muodon synty. Suffiksinvaihdon on luultavasti laukaissut sekundaari assosioituminen merkitykseltään yleisluontoisempaan germaa- nisperäiseen (vrt. LägLoS), tavarakenteeltaan nuorempaan (ksk.?) *laikka* ~ *laikku* 'täplä' -sanueeseen. Liivissä tämä on johtanut kahden erilähtöisen sanan täydelliseen samastumiseen (*laik* 'laukipää eläin, täplä eläimen otsassa').

Laukama merkityksessä 'aukkopaikka pellossa, niitetty ala' ja SSA:n samassa yhteydessä mainitsevat sm. *laukku*, *-pää* 'aukkopaikka pellossa t. metsässä', ve.

loukuz 'pellon t. niityn osa' ja vi. *laugas* 'paljas kohta viljapellossa' ovat saman balttilaisperäisen **lauka*-kannan johdoksia. Viimeksi mainittujen äännerakenteeseen on puolestaan voinut vaikuttaa yllä mainittu germaanisperäinen sanue sm. *laukku* 'aukko, reikä, et. veräjänaukko; notkelma, savikuoppa', vi. *laugas* ~ *lauk* (: *laugu*) 'suonsilmäke, aukko, lammikko'. Lt. *laukas* ja lv. *lauks* merkitsevät myös avointa, metsätöntä maata, peltoa, maaseutua ja aukiota. Kaikkia sanan merkityksiä yhdistää vaaleus tai valoisuus, ja se palautuukin indoeurooppalaiseen juureen **leuk-* 'leuchten, Licht' (LEW; vrt. myös Uotila 1970: 3–10). Kolmas *laukaman* päämerkitys 'suvanto-paikka' taas liittyy *laukea*-sanueeseen (mm. sm. *lauka* 'tyyni meri', vi. *lauge* 'loiva, tasainen', li. *lougý* 'hidas; hiljainen'), jonka yhteys balttilaiseen *lauka*-kantaan on merkityssyistä hyvin epävarma.

vi. vs. *kaugas* 'tasku' ← ba. **kauk-*, vrt. lt. *kaukas* 'puukenkä', *kaukė* 'naamio, maski; kippo, nappo' (Vaba 2014: 222–226; ennen arvioimatonta etymologia)

Kaugas 'tasku' on erityisen tavallinen Mulkin murteessa, mutta VMS:ssä siitä on tietoja laajemmaltikin, myös pohjoisviron puolelta. Vaba liittää sen balttilaiseen **kauk-*sanueeseen, johon kuuluvia sanoja käsittelin ensimmäisessä osassa itämerensuomalaisen *kukka* ~ *kukku* sanueen yhteydessä. Tässä tulevat kyseeseen lähinnä *o*-asteiset muodot, joissa on kantabaltissa diftongi *au*. Balttilaisen sanueen 'paisumiseen' ja 'pullistumiseen' liittyvään semantiikkaan 'tasku' sopii verraten hyvin, mutta merkitykseen ja äänneasuun sopivaa yksittäistä balttilaista lähtömuotoa ei ole löydetty. Fraenkelin (LEW) mukaan samaan sanueeseen kuuluvat myös lt. *kaukas* 'kääpiömäinen haltija, tonttu' ja pr. *cawx* 'piru', joita vastaavasta kantabaltin **kauka*-sanasta on lainautunut sm. *kouko* 'aave; suurpeto; täi', vi. *kõu* 'ukkonen'. Jo viron äänneasujen *kaugas* ja *kõu* vertaaminen antaa osviittaa näitten lainojen välisestä ikäerosta. Koska levikkikin on *kaugas*-sanalla suhteellisen suppea ja painottuu kielialueen etelälaidalle, sen lähtömuotoa tulisi mieluiten etsiä latviasta tai muinaislatgalista. Samaan lainakerrostumaan kuulunee levikiltään yhtä lailla suppea vs. *kuvvas* 'kirveenvarsi' < **kuudas* ← esilatgalin **kõdas* (vrt. Nieminen 1959: 202–204).

6. Päätelmät

Kaikista 42 käsittelemästäni pitkän tavuaineksen jälkeisen geminaattaklusiilin sisältämästä balttilaisetytologiasta olen hylännyt 30. Hylkäämistäni etymologioista puolet (sm. *aitta*, *karppa*, *karppi*, *karttu*, *kärppä*, *laukku*, *liete*, *Liettua*, *lorppi*, *porkkana*, *ruopas*, *seitti*, vi. *kärpima*, vs. *mulk'* ja *virp'*) oli jo kannatuksensa menettäneitä, mutta yksi (vi. *erk*) oli vielä arvioimatonta, 12 (sm. *haitta*, *juutas*, *kartta*, *lautta*, *paatti*, *pirtti*, *riitta*, *vaikka*, *vaikku*, ka *nautti*, li. *kerk* ~ vs. *kirges* ~ vs. *käokirg'* ja vs. *mülgas*) kiistanalaisia ja kaksi (sm. *kurpponen* ja *varttua*) peräti yleisesti hyväksytyjä. Ilmeni myös, etteivät li. *kerk*, vs. *kirges* ja vs. *käokirg'* kuulu samaan sanueeseen, vaan kaikilla kolmella on eri alkuperä.

Täysin vaille uskottavaa alkuperänselitystä jäävät vielä suomen *karttu*, *kärppä* ja *mulkku* (~ vs. *mülgas*). Muille 29 sanalle on esitetty vähintään todennäköinen etymologia. Näistä 11 on tämän artikkelin uusia etymologioita ja neljä parannettuja versioita vanhoista.

Kantaskandinaavinen laina on (1) sm. *haitta* ← ksk. **hagiþō* (> ru. *hejd* 'övre gräns, mätta', murt. *hājd* 'stängsel'). Muinaisitäslaavilaisina lainoina olen selittänyt kaksi sanaa: (2) sm. *karppa* 'lumenkuori, routainen maa; noki' (= vi. *karp* 'puun kuori; likakerros; känsä, rupi') ← mven. **ckopyna*, ellei (Vilkuna 1965) ← sk.; (3) sm. *kurpponen* 'tietynlainen kenkä; huono, ryppyinen tms. esine', *kurppu* 'ryppy, poimu' joko ← ven. murt. *kúrpy*, *kurpíny* 'hampunuorasta tehdyt kengät' (← ba.) t. ← mven. **кърп-* = srb-kro. *krplje* 'vanhat kengät', pl. *kierpce* 'virsujen tapaiset jalkineet'; Latvialaista alkuperää lienee (4) vs. *virp* 'vyyhteämisvirhe; harhakuva' ← lv. *virp-* > *virpa* 'pyörre', *virpties* 'kieppua; huimata', *virpināt* 'pyörittää, rullata; värissyttää', mahdollisesti myös (5) sm. *paatti* 'hailakka, kellervä' ← vi. *paat* id. ← lv. *pāts* 'kalvakka'. Jälkimmäinen on kuitenkin voinut lainautua virosta latviaan, jos sen lähtömuotona onkin saksan *Spat* 'sälpä'. Saksalaista tai alasaksilaista alkuperää olen ehdottanut kahdelle muullekin sanalle: (6) sm. ka. *porkkana*, vi. *porgand*, li. *borkyn*, vs. *pōrkñas*, *pōrg'ñas* ~ saBa. *Borkane*, *Burkane*, ven. murt. *буркán*, *боркán*, *баркán*, lv. *burkāns* id. (~ lt. *burkantas* 'palsternakka', *Burkantas*) ← kas., vrt. sa. *Burgund*, holl. *Bourgondië* 'Burgundi' (jo Junttila 2014); (7) va. *karppi*, vi. *karp* (→ sm. *karppi*), vs. *karp'*, li. *karp* ~ *kärp* 'puinen laatikko, rasia ym.' ← saBa. *Karp* ~ *Karpe* t. kas. *karpe* id. (joko suoraan tai latvian välityksellä ← mven.). Saamesta on lainattu (8) ka. *nautti* 'lyhytvartinen kasvi' ← psaa. *njeavdi* 'lampaannata'. (9) Verbillle *liettää* olen ehdottanut hypoteettista alkuperää morfologisen uudelleenahmottamisen kautta sanasta *liemi* syntyneenä johdoksena. Kontaminaatioina olen selittänyt kaksi sanaa: (10) li. *kerk*, Sal. *ķirik* 'kotisirkka; kilkki' < mksm. **kirkki* sanojen *sirkka* ja *kilkki* kontaminaationa, sekä (11) vs. *käo|kirg'* 'leppäkerttu' sanojen *käo|kiräs* id. ja *kirg'* 'kipinä' kontaminaationa.¹⁵

Yhteen skandinaaviseen ja yhteen alasaksilaiseen lainaetymologiaan sekä kolmeen johdosselitykseen olen ehdottanut täsmennyksiä: (1) sm. murt. *vaikku* 'voima' < 'pihka' + merkitysvaikutus sanoista msk. *veig* 'voimajuoma; voima' ja *kveik* 'liha kynnen alla'; sm. ink. ka. *vaikku* 'korvavaha', va. *vaikko*, vi. vs. *vaik* 'pihka' ← ksk. **kwaikō* > msk. *kveika* 'sytyke'; (2) vi. *kärpima* 'karsia, typistää, leikata; teroittaa' ~

15. Lisäksi olen esittänyt artikkelin varsinaisen pääaineiston ulkopuolelta lainaetymologiat sanoille (1) sm. ka. *kirki*, vi. *kirg* 'kiima, lemmenkiihko; himo, halu', vs. *kirg* 'kipinä; liekki', li. *ķireg* 'kipinä' ← kba. **gir-k-* (> lv. *dzirksts*, *dzirkstele* 'kipinä') ja (2) ink. *kurttaa*, va. *kurttā*, vi. *kurtma*, *kurtama*, *kurtuma* ym. 'valittaa; riutua, surkastua' ← msl. **кърп-* > ven. *корметь* 'tuntea kipua; toivoa harastaasti', murt. *kurtat* 'sairastaa, olla sairaalloinen', srb-kro. *krtav* 'kuihtunut, surkastunut, näivettynyt'. Mahdollisina johdoksina balttilaislainoista pidän sanoja (1) sm. *kännä*, *kännö* 'leppäkerttu' ← *kāki* ja (2) sm. murt. *malkaista* 'laimentaa, ohentaa, heikentää (makua tai vaikutusta); vähentää ruokahalua; viilentää; leudontaa; auttaa, tulla neuvoksi' ← **malkka* 'ohut' (~ *malka*). Skandinaavisesta lainasta on johdettu (3) sm. ka. *vaikuttaa* < 'pyytää, vaivata; houkutelaa; särkeä, tehdä kipeätä' < 'ajaa/valuttaa männystä pihkaa' ← *vaikku* 'pihka'. Itämerensuomalaisen kielialueen sisäistä lainautumista olen ehdottanut sanassa sm. *kuuro*, ka. *kuurnis* ← ly. *kuurniz* ~ *kuurniš* (← ba.).

sm. murt. *kärppiä* 'karsia', *kärppi* 'terävä' ← kas. *scherpen* 'teroittaa' (t. sk. **skerpa*) + merkitysvaikutus verbistä kas. *kerven* 'karsia, typistää, leikata'; (3) sm. *aitta* (ka. ly. ve. va. vi. li. vs.) < **aje-tta* ← *ajaa* ja *aittua* 'turvota, paisua' < **aje-ttu-* ← *ajaa*; (4) sm. *seitti* (← *säie*) ← *sää* + äänteellinen vaikutus venäjän sanasta *сеть* 'verkko'.

Neljäntoista sanan (sm. *juutas*, *karitta*, *laukku*, *lautta*, *Liettua*, *lorppi*, *pirtti*, *riitta*, *ruopas*, *vaikka*, *varttua*, vi. *erk*, vs. *kirges* ja *mulk'* etymologiat ovat aiemmin tunnettuja ja kannatettuja. Kolmen tueksi olen esittänyt uusia argumentteja: (1) sm. ka. *karitta* 'kaukalo' ← mven. *корыто*; (2) sm. *riitta* 'pino' ← ru. murt. *rīt(a)* 'pysyttää; ojentaa; suunnata'; (3) vs. *kirges* ~ *kirges'* ~ *kirgets'* ~ *kirgats'* ← ven. murt. *купруз* 'kirgiisi, kazakki; torakka'.

Muista kahdestatoista balttilaisperäisenä pidetystä sanasta viisi on joko selvästi onomatopoeettisia (*haukkua*, *paukkua* ja *ronkkua*) tai ainakin luultavasti onomatopoeettista lähtöä (*harakka* ja *peippo*). Tällaisten sanojen esihistoriasta voidaan tuskin koskaan sanoa mitään varmaa. Niitten balttilaista lainaetymologiaa puoltaa kaksi argumenttia, jotka liittyvät ikonisille sanoille tyypilliseen ekspressiivisyyteen. Yhtäältä pitkän tavuaineksen jälkeiset geminaatat ovat varmaankin yleistyneet kantasuomessa merkitykseltään ekspressiivisistä lainoista alkaen, ja tämä kehitys on saattanut alkaa jo balttilaiskontaktien kauden aikana. Toisaalta juuri ekspressiivisäntä ovat hyvin alttiita morfologiselle uudelleenahmottumiselle ja siitä johtuville suffiksinvaihtoilmiöille (vrt. Koski 1986).

Eteläisen itämerensuomen suppealevikkiset sanat vs. Leivu *ärk'* 'puutiainen' (← lt. *erkė*, lv. *ērce* 'punkki') ja vi. vs. *kaugas* 'tasku' (← ba. **kauk-* 'paisua, pullistua') ovat suhteellisen varmasti balttilaisperäisiä, mutta kantasuomea myöhempiä. Niitten äännepiirteet ja levikki tukevat osaltaan oletusta erillisestä muinaislatgalilaisesta lainakerrostumasta etelävirossa (Junttila 2016b).

Jäljelle jää viisi uskottavaa vanhaa balttilaislainaa. Yksi jatkaa sellaisenaan kantasuomeen lainattua balttilaista sanaa: (1) sm. (ka. ly. ve. va. vi. vs.) *kaikki* < ksm. **kajekki* ← kba. mon. **kajakei* ~ vlt. *kajakas* 'kuka, mikä tahansa', **kajaka* > lt. *kiek*, lv. *cik* 'kuinka paljon; mitä tahansa; jokainen'. Neljän muun lainan johdokset ovat syrjäyttäneet sijaltansa alkuperäisen lainavartalon joko osassa itämerensuomea tai koko levikkialueella: (2) sm. *laukki*, *laukko* 'vaalea täplä eläimen otsassa' < **lau-kkoi* ← ksm. **lauka-* + äännevaikutus sanalta *laikka*, *laikku* (← sk.); sm. *laukama*, *laukku* 'aukkopaikka pellossa t. metsässä', ve. *loukuz* 'pellon t. niityn osa', vi. *laugas* 'paljas kohta viljapellossa' ← ksm. **lauka* ← ba. **lauka-* > lt. *laukas* 'vaalea täplä eläimen otsassa; avoin, metsätön maa; pelto; maaseutu; aukio'; (3) sm. *peikko* < **pei-kkoi* ← **peikoi* ~ vi. *peig* 'sulhanen' ← ba. **paikas* 'ilkeä olento, paholainen' > lt. *paikas* 'tyhmä, uppiniiskainen'; (4) vi. vs. *malk*, li. *mālka* 'painopuu, salko, kalikka, riuku ym.' < **mal-kka* 'ohut (salko)' ← sm. *malka* ← ba. **(s)malka-* > lv. *smalks* 'hieno, ohut'; (5) vi. *kurt*, vs. *kurt'* 'kuuro' ← **kurte-* (~ ve. *kurdīž*, va. *kurre* id.) + äänteellinen vaikutus verbistä **kurtta-* 'valittaa; kärsiä; surkastua, näivettyä'; ksm. **kurteh* ~ **kurtes* 'kuuro' ← ba. **kurt(i)as*.

Ensi tavun diftongi sanoissa *kaikki*, *aitta* ja *vaikka* on osoittautunut supistuman eli kahden tavun yhteensulautumisen tulokseksi: ne palautuvat keskikantasuomalaisiin

muotoihin **kajekki*, **ajetta* ja **vajehka*. Tällainen supistuma-ai näyttää olevan itämerensuomessa yleisempi kuin aiemmin on ajateltu: äskettäin on Hyllested (2014: 161–165) löytänyt sellaisen sanasta *aika* (< kksm. **ajeka* ← kgerm. **ajuka*) ja vielä yksi on balttilaislainassa *aisa*, jonka lähtömuodoksi tulee slaavilaisten kielten (slov. *oje*, mon. *ojesa* 'aisa' ym.) pohjalta rekonstruoida kantabalttiin kolmitavuinen neutri **ajesa* (vrt. Junttila 2016c: 218–219), eikä kaksitavuinen *aisa-*, niin kuin aiemmin on esitetty. Sanan *haitta* diftongi ei ole näin vanha, vaan syntynyt vasta *k:n* heikon asteen kadotessa muodosta **hayitta* ← ksk. **hagipō*.

Useista tässä käsittelemistäni sanueista näkyy alkuperältään erilähtöisten sanojen vaikutus toistensa äänneasuun tai merkitykseen. Vaikutuslähde kuuluu usein saman kielen leksikkoon kuin vaikutuksen kohde, mutta se voi olla myös minkä tahansa kontaktikielen sana. Välttämätön ehto vaikutukselle näyttää olevan vain sekä muodon että merkityksen jonkinasteinen samankaltaisuus vaikutuslähteen ja -kohteen välillä. Usein tällainen vaikutus voidaan Kosken (1986) tavoin määritellä morfologisen uudelleenahmotuksen kautta tapahtuvaksi suffiksinvaihdoksi: esimerkiksi viron ja eteläviron esimuotojen **kurtti* 'kuuro' on voinut syntynyt juuri näin, jos verbi **kurtta-* 'surkastua, näivettyä' on mielletty aiemman **kurte-*vartalon johdokseksi ja tämän seurauksena on verbistä muodostettu *i-johdos*, joka sitten jostain syystä on torjunut tieltänsä aiemman muodon **kurre(h)* (< **kurdeh* < **kurteš*) 'kuuro'.

Monissa tapauksissa on vaikutus kuitenkin pelkästään semanttinen: näin kas. *kerven* 'karsia, typistää, leikata' on lisännyt oman merkityksensä viron verbille *kärpima* 'teroittaa' muuttamatta sen muotoa; samoin on varmaankin msk. *veig* 'voimajuoma; voima' antanut aiemmin 'pihkaa' merkinneelle *vaikku-*sanalle sen suomen pohjoisimmista murteista tunnetun merkityksen 'voima, tarmo'. Mutta äänteellistykään vaikutusta ei silloin voi selittää suffiksinvaihdon kautta, kun vaikutuslähteellä ja vaikutuskohteella ei ole mitään yhteistä vartalonkaltaista ainesta uudelleenahmotettavaksi, vaan yhteys on samantapainen kuin ikonisella sanastolla: näin esimerkiksi skandinaavisperäinen *laikku* on varmaankin vaikuttanut sanan *laukki* 'otsatäplä' muotoutumiseen balttilaisperäisen *lauka-*sanueen jäsenenä. Tällaiset monimuotoiset vaikutussuhteet erilähtöisten sanueitten välillä ovat jääneet liian vähälle huomiolle tähänastisessa itämerensuomen sanaston tutkimuksessa. Ne niputetaan usein affekti-peräisen vaihtelun alle, mutta tässä esiin tulleissa tapauksissa ei vaihtelun synnyttäneen muutoksen välittömänä syynä ole ollut sanan affektiivisuus, vaan muun sanaston äänteellinen tai semanttinen läheisyys.

Tämän tutkimuksen perusteella näyttää ilmeiseltä, ettei kantasuomeen ole omaksuttu balttilaislainoja muodossa, jossa pitkää tavuainesta seuraisi vartalonsisäinen geminaattakonsonantti. Ainoan poikkeuksen saattavat muodostaa ekspressiiviset, ennen kaikkea onomatopoeettiset sanat, mutta niissäkin on geminaatta selitettävissä sekundaariksi.

Todennäköinen syy rajoitukseen on, ettei pitkän tavuaineksen jälkeinen geminaatta ollut kohdekielen eli keskikantasuomen sanavartaloissa mahdollinen. Tällöin myös kaikki vastaavanrakenteiset vanhat germaanisaiset lainat tulisi osoittaa joko keskikantasuomen jälkeisiksi, siis lähinnä kantaskandinaavisiksi, tai tavarakenteeltaan

sekundaareiksi. Näitä ovat ennen kaikkea LägLoSin varmoina germaanisina lainoina mainitsevat sm. *haltta, helppo, hulkka, kalppa, kulppi, laikka, laikko, laukka, laukku, lautta, miekka, nauttia, niittää, nuotta, paittilas, palkka, palkku, pelkka, pilkka, pilkottaa, raippa, raitis, raitti, riutta, ruoke, ruokkia, ruokko, saatto, telkkä, vaippa, vantus, verkkainen, verkko, viikko* ja *viitta* sekä vi. *laut*, vi. *mōöt* ja *valdas*. Näitten lainojen suhteellinen ajoittaminen muoto- ja levikkikriteerein on luultavasti mahdollista jo nykyään käytettävissä olevien tietojen pohjalta. Mikäli osa niistä osoittautuu kantagermaanisiksi, voidaan olettaa, että kantagermaaninen äännetaso säilyi kantasuomen kontaktialueella kauemmin kuin balttilaislainojen lähtökieli. Balttilaisen ja germaanisien lainasanaston keskinäisen kronologian nykyistä tarkempi määrittäminen onnistuu siis toivottavasti jo lähitulevaisuudessa.

Kielten lyhenteet

as.	alaksaksi	msk.	muinaisskandinaavi
ba.	baltti(lainen)	msh.	muinaisslaavi
esiba.	esibaltti	mven.	muinaisvenäjä (muinaisitäslaavi)
germ.	germaani(nen)	pl.	puola
ha.	hanti	pr.	muinaispreussi
holl.	hollanti	psaa.	pohjoissaame
ims.	itämerensuomi	ru.	ruotsi
ink.	inkeroinen	sa.	saksa
ka.	karjala	saBa.	baltiansaksa
kas.	keskialaksaksi	saa.	saame
kba.	kantabaltti	sk.	skandinaavi
kgerm.	kantagermaani	sl.	slaavi
kksm.	keskikantasuomi	slov.	sloveeni
kro.	kroaatti	sm.	suomi
ksk.	kantaskandinaavi	srb-kro.	serbokroaatti
ksl.	kantaslaavi	ukr.	ukraina
ksm.	kantasuomi	unk.	unkari
lat.	latina	va.	vatja
li.	liivi	ve.	vepsä
Sal.	salatsinliivi	ven.	venäjä
lt.	liettua	vi.	viro
lv.	latvia eli lätti	vlt.	varhaisliettua
ly.	lyydi	vs.	eteläviro
ma.	mari	vs. M	eteläviron Mulkin murre
md.	mordva		
mksl.	muinaiskirkkoslaavi		
mksm.	myöhäiskantasuomi		
mns.	mansi		
mru.	muinaisruotsi		

Kirjallisuus

- Aikio, Ante 2009: *The Saami loanwords in Finnish and Karelian*. Doctoral dissertation.
- Aikio, Ante 2012 = Luobbal Sámmol Sámmol Ánte: On Finnic long vowels, Samoyed vowel sequences, and Proto-Uralic *x. – Tiina Hyytiäinen & Lotta Jalava & Janne Saarikivi & Erika Sandman (toim.): *Per Urales ad Orientem. Iter polyphonicum multilingue. Festskrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012*. SUST 264: 227–250.
- Aikio, Ante 2014: Studies in Uralic etymology II: Finnic etymologies. – *Linguistica Uralica* L: 1–19.
- Aikio, Ante 2015a = Luobbal Sámmol Sámmol Ánte: Studies in Uralic etymology IV: Ob-Ugric etymologies. – *Linguistica Uralica* LI: 1–20.
- Aikio, Ante 2015b: The Finnic ‘secondary e-stems’ and Proto-Uralic vocalism. – *SUSA* 95: 25–66.
- Anderson, Nikolai 1879: *Studien zur Vergleichung der ugrofinnischen und indogermanischen Sprachen*. Dorpat: Auf Verfügung der gelehrten estnischen Gesellschaft.
- Bentlin, Mikko 2008: *Niederdeutsch-finnische Sprachkontakte. Der lexikalische Einfluß des Niederdeutschen auf die finnische Sprache während des Mittelalters und der frühen Neuzeit*. SUST 256.
- BFB = Thomsen, Vilhelm 1890: *Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) sprog: en sproghistorisk undersøgelse*. København: Blanco Lunos.
- Blokland, Rogier 2005: *The Russian loanwords in Literary Estonian. Proefschrift*. Groningen.
- Breidaks, Antons 1983 = Брейдак, А. Б.: Некоторые данные финно-угорских языков для истории балтийского вокализма. – *Baltistica* XIX: 46–51.
- Būga, Kazimieras 1908: *Aistiški studijai. Tyrinėjimai lygintijo prūsų, latvių ir lietuvių kalbomoksljo srityje: I-oji dalis*. Peterburgas: Imperatoriškosjos Mokslų Akademijos Spaustuve.
- Donner, Otto 1884: Über den Einfluss des Litauischen auf die finnischen Sprachen. – *Techemers Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft*, I: 257–271.
- Däbritz, Chris Lasse 2015: Die Entwicklung des urslavischen und spätgemeinslavischen Vokalsystems: eine phonetische Analyse anhand slavischer Lehnwörter in ostseefinnischen Sprachen. – *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 39: 1–36.
- EDPG = Kroonen, Guus 2013: *Etymological dictionary of Proto-Germanic*. Leiden Indo-European etymological dictionary series 13. Brill.
- EES = Iris Metsmägi & Meeli Sedrik & Sven-Erik Soosaar (toim.) 2012: *Eesti etimoloogiasõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- EEW = Mägiste, Julius 1982–83: *Estnisches etymologisches Wörterbuch* I–XII. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- EMS 1994–(2016) = *Eesti murrete sõnaraamat* 1–(27). Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- FUF = Finnisch-Ugrische Forschungen. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Gimbutas, Marija 1948: *Das Dach des litauischen Bauernhauses aus dem 19. Jahrhundert*. Stuttgart.
- Grunau = Das preussische Vokabular des Simon Grunau — Trautmann, Reinhold: *Die alt-preußischen Sprachdenkmäler*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht. 94–96
- GSI = Thomsen, Vilhelm 1869: *Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske. En sproghistorisk undersøgelse*. København: Den Gyldendalske boghandel.

- Hahmo, Sirkka-Liisa 1990: Itämerensuomen *-n: *-ne- vartaloiset nominit. – *Congressus Septimus Internationalis Fenno-Ugristarum. Debrecen 27. VIII.–2. IX. 1990*. 3 B. Sessiones sectionum. Dissertationes. Linguistica. 209–214.
- Hahmo, Sirkka-Liisa 1996: Muutamia etymologiointiperiaatteita. – *Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum. Jyväskylä 10.–15. 8. 1995*. Pars IV. Sessiones sectionum. Lexicologia & Onomastica. 53–56.
- Hahmo, Sirkka-Liisa 2001: Oliko kantasuomessa denominaalinen johdin *eh < *eš? – *Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum Tallinnae habitus 7.–13. 8. 2000*. Pars IV. Dissertationes sectionum: Linguistica I. 277–283.
- Hakulinen, Lauri 1933: Suomen kirki ja kiire – *Virittäjä* 37: 159–166.
- Hakulinen, Lauri 1948: Sanahistoriallista opetusainesta. – *Virittäjä* 52: 209–210.
- Hinderling, Robert 1981: *Die deutsch-estnischen Lehnwortbeziehungen im Rahmen einer europäischen Lehnwortgeographie*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Huldén, Lena 2008: *Kuusijalkainen vihollinen. Niveljalkaisten vaikutus länsimaiseen sodankäyntiin*. Schildt, Helsinki.
- Hyllested, Adam 2014: *Word exchange at the gates of Europe. Five millennia of language contact*. PhD thesis, University of Copenhagen.
- IBL = Kalima, Jalo 1936: *Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia XV. Helsinki.
- Itkonen, Erkki 1961: *Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historian tutkimuksen alalta*. Tietolipas 20. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Junttila, Santeri 2011: Collection of forgotten etymologies. Revisiting the most improbable Baltic loanwords in Finnic. – Cornelius Hasselblatt, Peter Houtzagers, Remco van Pareren (toim.): *Language contact in times of globalization*. Studies in Slavic and General Linguistics 38: 77–132.
- Junttila, Santeri 2012: The prehistoric context of the oldest contacts between Baltic and Finnic languages – Riho Grünthal & Petri Kallio (toim.): *A linguistic map of prehistoric Northern Europe*. SUST 266: 261–296.
- Junttila, Santeri 2014: Die alten baltischen Lehnwörter im neuen estnischen etymologischen Wörterbuch. – *Baltu filologija* 23: 126–135.
- Junttila, Santeri 2015b: *Tiedon kumuloituminen ja trendit lainasanatutkimuksessa. Kantasuomen balttilaislainojen tutkimushistoria*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Junttila, Santeri 2016a: Hiljaa hyvä tulee lainasanatutkimussakin. – *Virittäjä* 120: 135–142.
- Junttila, Santeri 2016b: Balttilaislainojen hillitty charmi. – *Virittäjä* 120: 467–472.
- Junttila, Santeri 2016c: Die baltisch-slawische Frage im Lichte der alten baltischen Lehnwörter des Ostseefinnischen. – *Baltistica* LI: 217–238.
- Junttila, Santeri 2017: Lähtökielen sanansisäisten soinnittomien klusiilien edustus kantasuomen balttilaislainoissa. Osa I. Edustus kohdekielen lyhyen vokaalin jäljessä. – *SUSA* 96: 127–148.
- Junttila, Santeri & Kaivapalu, Annekatrin & Metslang, Helle & Pajusalu, Renate & Verschik, Anna & Zabrodskaja, Anastasia 2015: Kümnes Muutuva keele päev. – *Keel ja Kirjandus* 57: 147–150.
- Juvas, Maija & Vilkuna, Kustaa 1935: Über die kinderreime vom marienkäfer und dessen benennungen im finnischen und estnischen. – *FUF* 24: 154–231.
- LEW = Fraenkel, Ernst 1955–65: *Litauisches etymologisches Wörterbuch* 1–2. Göttingen.
- Kalima, Jalo 1923–24b: Zur karelisch-olonetzischen lautgeschichte. – *FUF* 16: 163–176.

- Kalima, Jalo 1928: Eräiden sanojen alkuperästä. – *Virittäjä* 32: 102–111.
- Kallio, Petri 2009: Stratigraphy of Indo-European loanwords in Saami. – Tiina Äikäs (toim.): *Máttut – máddagat: the roots of Saami ethnicities, societies and spaces*. Publications of the Giellagas Institute 12. Oulu. 30–45.
- Kallio, Petri 2014: The diversification of Proto-Finnic. – Joonas Ahola & Frog (toim.): *Fibula, fabula fact. The Viking Age in Finland*. Studia Fennica Historica 18: 155–168.
- Karsten, Torsten Evert 1915: *Germanisch-finnische Lehnwortstudien. Ein Beitrag zu der ältesten Sprach- und Kulturgeschichte der Germanen*. Acta Societatis scientiarum Fennicae XLV, 2. Helsingfors.
- Karsten, Torsten Evert 1937: Beröringar mellan svenskt och finskt folkspråk i Finland med särskild hänsyn till Österbotten – *Folkmålsstudier* V: 177–220.
- Karsten, Torsten Evert 1943–44: Finnar och germaner. Folk- och kulturberöringar från tre årtusenden. – *Folkmålsstudier* IX, s. I–VIII + 1–260 ja *Folkmålsstudier* X.
- Kettunen, Lauri 1934: Keelelisi tähelepanekuid vepsa retkelt – *Eesti Keel* XIII: 130–37 ja 169–175.
- Kim, Jeongdo 2015: Onomatopoeettisuuttako vain? Uusia lainaetymologioita suomen onomatopoeettisille sanoille. – *Sananjalka* 57: 129–150.
- Kiparsky, Valentin 1936: *Fremdes im Baltendeutsch*. Mémoires de la société Néo-philologique de Helsingfors XI.
- Kivinen, Ilona 2007: *Värinnimitysten synty suomalais-ugrilaisissa kielissä, lähtökohtana 'musta'*. Pro-gradu -työ, Helsingin yliopisto, Suomalais-ugrilainen laitos.
- Klimavičius, Jonas 1977: Aistės – Kalevalos šalies marčios. – *Žmonės ir kalba*. Vilnius: „Mokslas“. 102–119.
- Koivulehto, Jorma 1971a: “Jäten” in deutschen Mundarten. *Wortgeographisch-etymologische Untersuchungen*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.
- Koivulehto, Jorma 1971b: Germanisch-finnische Lehnbeziehungen I. – *Neuphilologische Mitteilungen* 72: 577–607.
- Koivulehto, Jorma 1971c: Vanhimmista germaanis-suomalaisista lainakosketuksista. Sm. *karsia* ~ germ. *skardian*. – *Virittäjä* 75: 380–388.
- Koivulehto, Jorma 1972: Germanisch-finnische Lehnbeziehungen II. – *Neuphilologische Mitteilungen* 73: 575–628.
- Koivulehto, Jorma 1989: *Ehkä ja ehto, yskä ja ystävä*. – *SUSA* 82: 171–192.
- Koivulehto, Jorma 1997: Die Datierung der germanisch-finnischen Kontakte, revidiert. – Sirkka-Liisa Hahmo, Tette Hofstra, László Honti, Paul van Linde & Osmo Nikkilä (toim.): *Finnisch-ugrische Sprachen in Kontakt. Vorträge des Symposiums aus Anlaß des 30-jährigen Bestehens der Finnougristik an der Rijksuniversiteit Groningen 21. – 23. November 1996*. Maastricht: Shaker. 11–33.
- Koivulehto, Jorma 2005: Noin jalot vietettiin hevonsuistajan Hektorin peijaat: *peijaiset-* ja *peikko-*sanojen etymologia. – *Virittäjä* 109: 322–335.
- Koivulehto, Jorma 2006: Wie alt sind die Kontakte zwischen Finnisch-Ugrisch und Balto-Slavisch? – Juhani Nuorluoto (toim.): *The Slavicization of the Russian North. Mechanisms and Chronology*. Slavica Helsingiensia 27. Helsinki. 179–196.
- Koivulehto, Jorma 2009: Etymologisesti hämääriä *-(is)tA*-johdosverbejä, lainoja ja omapohjaisia. – *SUSA* 92: 79–102.
- Koponen, Eino 1998: *Eteläviron murteen sanaston alkuperä. Itämerensuomalaista etymologiaa*. SUST 230.

- Koski, Mauno 1986: Zur morphologischen Restrukturierung und zu semantisch-morphologischen Interdependenzen im ostseefinnischen Wortschatz. – *Советское финно-угроведение* XXII: 177–186.
- Kulonen, Ulla-Maija 1996: *Sanojen alkuperä ja sen selittäminen. Etymologista leksikografiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtinen, Tapani 2007: *Kielen vuosituhannet. Suomen kielen kehitys kantauralista varhais-suomeen*. Tietolipas 215. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEW = Fraenkel, Ernst 1955–65: *Litauisches etymologisches Wörterbuch* 1–2. Göttingen.
- Lidén, Evald 1911: Baltisch-slavisches wörterklarungen. – *Le Monde Oriental* V: 197–204.
- Linde, Paul van 2007: *The Finnic vocabulary against the background of interference*. Proefschrift ter verkrijging van het doctoraat in de Letteren aan de Rijksuniversiteit Groningen op gezag van de Rector Magnificus, dr. F. Zwarts, in het openbaar te verdedigen op donderdag 25 oktober 2007 om 14.45 uur.
- Lindström, Johan Adolf 1852: Samling av med finskan beslätgade ord från den Uralska, Altaiska och Kaukasiska språken – *Suomi* XII: 1–110.
- Liukkonen, Kari 1999: *Baltisches im Finnischen*. SUST 235.
- LKŽ 1941–2002 = *Lietuvių kalbos žodynas* I–XX. Vilnius.
- Lust, Kersti & Pae, Taavi & Saar, Evar 2017: Veel kord mulkide rumalusest. – *Keel ja Kirjandus* 59: 863–874.
- LW = Kettunen, Lauri 1938: *Livisches Wörterbuch*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- LägLoS = Andries Dirk Kylstra, Sirkka-Liisa Hahmo, Tette Hofstra, & Osmo Nikkilä 1991–2012: *Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen* 1–3. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- ME = Jānis Endzelīns (toim.) 1923–32: *K. Mū lenbacha Latviešu valodas vārdnīca* I–IV. Rīga: Kultūras fonds.
- Metsmägi, Iris 2015: Tüve roobas ~ rööbas päritolust. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 61: 155–166.
- Mikkola, Jooseppi Julius 1894: *Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen. I. Slavische Lehnwörter in den westfinnischen Sprachen*. SUST VIII.
- MndW = Schiller Karl & Lübben August 1875–81: *Mittelniederdeutsches Wörterbuch* 1–6. Bremen: Kührtmann.
- Must, Mari 2000: *Vene laensõnad eesti murretes*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Mägiste, Julius 1927: Lmsm. keelte kuradinimestikust. – *Eesti Keel* VI: 66–84.
- Mägiste, Julius 1928: oi-, ei-deminutiivid läänemeresoome keelis. *Läänemeresoome nominaaltuletus* I. Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli Toimetused B XII 2.
- Mägiste, Julius 1932: Kõhklemaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul. – *Eesti Keel* XI: 129–142.
- Mägiste, Julius 1936: Jalo Kalima, Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat. – *Eesti Keel* XV: 182–186.
- Mägiste, Julius 1956: Zu einigen fraglichen alten ostseefinnischen Lehnwörter aus dem Russischen. – *Årsbok för läsåret 1949/50 utgiven av seminarierna i slaviska språk, jämförande språkforskning, finsk-ugriska språk och östasiatiska språk vid Lunds universitet*. 19–65.
- Mägiste, Julius 1977: Zu einigen vermeintlichen baltischen Lehnwörtern in den ostseefinnischen Sprachen. – Denis Sinor (toim.): *Studies in Finno-Ugric Languages In Honor of Alo Raun*. Indiana University Uralic and Altaic Series 131. Bloomington. 155–175.

- Nieminen, Eino 1940: Itämerensuomalaisten ja balttilaisten kielten välisten kosketusten tutkimuksesta. – *Virittäjä* 44: 376–384.
- Nieminen, Eino 1944: Eräistä balttilaisista lainasanoistamme ja niiden vastineista. – *Virittäjä* 48: 238–250.
- Nieminen, Eino 1953: Ein Beitrag zu der ostslawischen und ostseefinnischen Badeterminologie. – *Lingua Posnaniensis* IV: 211–228.
- Nieminen, Eino 1959: Beiträge zu den baltisch-ostseefinnischen Berührungen. – E. Sokols (toim.): *Rakstu krājums. Veltījums akadēmiķim profesoram Dr. Jānim Endzelīnam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerei*. Rīgā: Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas izdevniecība. 201–210.
- Nieminen, Eino 1963: Ausdrücke für Bau-, Arbeits- und Nutzhölzer fremden Ursprungs im Finnischen. – *Zeitschrift für slavische Philologie* XXXI: 233–241.
- Nikkilä, Osmo 1982: Wörter für 'Körper' germanischen Ursprungs im Ostseefinnischen. – *Советское финно-угроведение* XVIII: 251–260.
- Nikkilä 2001: Fragwürdige Lehnwortforschung. – *FUF* 56: 394–403.
- Ojansuu, Heikki 1916: *Suomen kielen tutkimuksen työmaalta. Sarja esitelmä I*.
- Ojansuu, Heikki 1921: *Lisiä suomalais-balttilaisiin kosketuksiin*. Vähäisiä kirjelmiä XLIX. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Orrman, Jaakko 1993: Mahdollisia balttilaisia etymologioita: *haitta, huttu, rovio*. – *Virittäjä* 97: 99–101.
- Ostrowski, Norbert 2014: On the postponed neuter pronoun *-ja in Baltic. – Tatjana Civjan, Marija Zavjalova & Artūras Judžentis (toim.): *Baltai ir slavai: dvasinių kultūrų sankirtos*. Vilnius: Versmė. 242–253.
- Pais, Dezső 1962: Szer. Verzweigungen einer Wortfamilie im Ungarischen und in den anderen finnischugrischen Sprachen. – *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungariae* XII: 1–18.
- Penttilä, Aarni 1938: Suuri liivin sanakirja. – *Virittäjä* 42: 491–497.
- Peterson, Aleksei 1980 = Петерсон, А. Ю.: Латышское *pirts* и вепсское *pert'* в аспекте древнейших этнических связей. – Marta Rudzīte, Saulvedis Cimermanis & Mirdza Slava (toim.): *Этнографические и лингвистические аспекты этнической истории балтских народов*. Рига: „Зинатне“. 106–111.
- POS 1967–(2016) = *Псковский областной словарь с историческими данными* 1–(26). Издательство Санкт-Петербургского университета.
- Posti, Lauri 1977: Some new contributions to the stock of Baltic loanwords in Finnic languages. – *Baltistica* XIII: 263–270.
- Rauhala, Ilona 2014: Adaptation of loanwords of the suffix type *-eTA in Finnish and Saami. – *FUF* 62: 283–326.
- Rédei, Károly 2000: Kari Liukkonen, *Baltisches im Finnischen*, Helsinki 1999. – *Linguistica Uralica* XXXVI: 226–229.
- REW = Vasmer, Max 1953–58: *Russisches etymologisches Wörterbuch* 1–3. Heidelberg.
- RGA = Herbert Jankuhn & Heinrich Beck (toim.) 1973–2008: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 1–37. Berlin: De Gruyter.
- Ritter, Ralf-Peter 1977: Zur Frage der finnischen Evidenz für die Sievers'sche Regel im Germanischen. – *Die Sprache* 23: 171–179.
- Rytkönen, Ahti 1937: Vaikku. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 17: 73–82.
- Saareste, Albert 1922: Etimoloogilised märkused I–II. – *Eesti Keel* I: 15–24 ja 140–150.
- SAOB 1893–(2017) = *Svenska Akademiens ordbok* 1–(37). Lund.

- Saxén, Ralf 1895–98: *Finska lånord i östsvenska dialekter. Språkhistoriska studier*. Bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folkliiv XI. 3. Stockholm.
- Schalin, Johan 2018: *Preliterary Scandinavian sound change viewed from the east. Umlaut remodelled and language contact revisited*. Nordica Helsingiensia 54. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- SEJL = Smoczyński, Wojciech 2007: *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Uniwersytet Wileński, Wydział Filologiczny.
- SEO = Hellquist, Elof 1939: *Svensk etymologisk ordbok*. Ny, omarbetad och utvidgad upplaga. Lund: Gleerup.
- Setälä, Emil Nestor 1891: *Yhteissuomalainen äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Setälä, Emil Nestor 1915: Reunamuistutuksia. – *Virittäjä* 19: 78–82.
- SKES 1955–79 = *Suomen kielen etymologinen sanakirja I–VII*. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- SMS 1985–(2008) = *Suomen murteiden sanakirja 1–(8)*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- SSA 1992–2000 = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 1–3*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SUSA = Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- SUST = Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Suhonen, Seppo 1973: *Die jungen lettischen Lehnwörter im Livischen*. SUST 154.
- Suhonen, Seppo 1992: An der Grenze zwischen Entlehnung und Onomatopoesie. – Deréky Pál, Marianne Sz. Bakró-Nagy, Timothy Riese & Péter Hajdú (toim.): *Festschrift für Károly Rédei zum 60. Geburtstag*. Wien – Budapest. 415–419.
- Suhonen, Seppo 1998: Lättiläis-virolaisia kielisuhteita. – *Virittäjä* 102: 630–604.
- Suomen murteiden sana-arkisto. Kotimaisten kielten keskus.
- SVJa = Зайцева, М.И. & Муллонен, М.И.: *Словарь венского языка*. Ленинград: Издательство «Наука».
- Tesz 1967–84: = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I – III*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Toivonen, Yrjö Henrik 1919: Etymologisia huomioita. – *Virittäjä* 23: 101–111.
- Toivonen, Yrjö Henrik 1931: Vaikku, vaikuttaa. – *Sanakirjasäätiön toimituksia I*: 31–36.
- Uotila, Eeva 1970: *Finn. *laukas e *valka- / *välkä-*. *Euroasiatica* 1970: 7. Napoli: Istituto Universario Orientale.
- Uotila, Eeva 1992: New loans from Germanic and Baltic – Finnish *kersa, nuutua, synkkä*. – *Finnisch-ugrische Sprachen zwischen dem germanischen und dem slavischen Sprachraum. Vorträge des Symposiums aus Anlaß des 25-jährigen Bestehens der Finnougristik an der Rijksuniversiteit Groningen 13.-15. November 1991*. Amsterdam: Rodopi. 167–173.
- Vaba, Lembit 1987: Mauno Koski, Värien nimitykset suomessa ja lähisukukielissä. – *Советское финно-угроведение XXIII*: 219–226.
- Vaba, Lembit 1989: Balti laenud läänemeresoome maastikusõnavaras. – *Keel ja Kirjandus* 32: 138–141, 206–218.
- Vaba, Lembit 1990: Die baltischen Sonderentlehnungen in den ostseefinnischen Sprachen. – *Itämerensuomalaiset kielikontaktit. Itämerensuomalainen symposium 7. kansainvälisessä fenno-ugristikongressissa Debrecenissä 27.8. – 1.9.1990*. Helsinki: Valtion Painatuskeskus. 125–139.

- Vaba, Lembit 1992: Käblik on ahjulind! – *Keel ja Kirjandus* 35: 459–462.
- Vaba, Lembit 1996: Ühest balti päritolu lõunaeeetilise levikuga sõnarühmast. – *Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum. Jyväskylä 10.–15. 8. 1995. Pars IV. Sessiones sectionum. Lexicologia & Onomastica*. 205–209.
- Vaba, Lembit 1997: *Uurimusi läti-eesti keelesuhetest*. Tallinn – Tampere.
- Vaba, Lembit 2004: Ein eventuelles baltisches Lehnverb in der Südgruppe der ostseefinnischen Sprachen. – Peter Anreiter, Marialuise Haslinger & Heinz Dieter Pohl (toim.): *Artes et scientiæ. Festschrift für Ralf-Peter Ritter zum 65. Geburtstag*. Wien: Edition Praesens. 547–553.
- Vaba, Lembit 2014: Alternatiivseid etümoloogiaid. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 60: 219–231.
- Vaba, Lembit 2015: Über monophthongische Substitute baltischer resp. lettischer Diphthonge in südestnischen Lehnwörtern – *Linguistica Uralica* LI: 21–27.
- Vaba, Lembit 2017: Rumalad mulgid ehk etümologiseerimise okkaline tee. – *Keel ja Kirjandus* 59: 534–540.
- Vahros, Igor 1966: *Zur Geschichte und Folklore der grossrussischen Sauna*. FF Communications 197. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Valonen, Niilo & Vuoristo, Osmo 1994: *Suomen kansanrakennukset Seurasaaren ulkomuseon rakennusten pohjalta*. Helsinki: Museovirasto.
- WDSL = von Gutzeit, W. 1859–98: *Wörterbuch der deutschen Sprache Livlands I–IV + Nachträge*. Riga: Kymmell.
- VES = Sullöv Jüvä (toim.) 2002: *Võro-eesti synaraamat*. Tartu – Võro: Võro Instituut.
- Wiklund, Karl Bernhard 1911: Zur Kenntnis der ältesten germanischen Lehnwörter im finnischen und lappischen. – *Le Monde Oriental* V: 217–252.
- Vilkuna, Asko 1965: *Kalanimistä kulttuurintutkimuksen lähteenä*. Suomi 111: 2. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura.
- VMS = Valdek Pall (toim.) 1982–89: *Väike murdesõnastik I–II*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- VRS = Helamaa, Erkki 2004: *Vanhan rakentajan sanakirja: rakentamisesta, rakennuksista, rakenteista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Zeps, Valdis 1962: *Latvian and Finnic linguistic convergences*. Uralic and Altaic series 9. Bloomington: Indiana University Press.